

Poštnina plačana v gotovini.

Posamezna številka stane 4 din.

Mentor

LETNIK 28 * 1940 - 1941

ŠTEV. 7

Vsebina 7. številke:

Viktor Zorman: Tovariši / Vid Majzelj: Po kraljestvu Trdinovih Bajk in povesti v Gorjancih / Prof. M. Adlešič: Umetna zdravila / Prof. dr. R. Savnik: Železniška križišča na Slovenskem / Janez Kotar: Materin obisk / Prof. Fr. Pengov: Kemija vsakdanjega življenja / Karel Rosner: Moji spomini na Anglijo / Fraš: O štirih letnih časih / E. K-ič: Viktorju Hugoju / Nove knjige / Filatelija / Šah / Pomenki.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 5/II. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvedna zveza v Ljubljani (odgov. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska Zadružna tiskarna v Ljubljani (M. Blejec).

Celoletna naročnina za dijake din 30, za druge in zavode din 40. Posam. številka din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri Poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit 10.— za dijake, Lit 15.— za druge; za Nemčijo: RM 5.— za dijake, RM 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma nemških čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani

Knjižne novosti

- Bunc Stanko: Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika. 152 strani, din 30.—, kartonirano din 36.—.
Ludvik Dušan: S potepuško palico. Pesmi. 80 str. Kart. din 40.—, pl. din 50.—.
Mlakar Janko: Spomini. 422 strani. Vezano din 130.—.
Snoj dr. Andrej: Uvod v sveto pismo nove zaveze. 188 strani, din 55.—, vezano din 72.—.
Šali Severin: Slap tišine. Pesmi. 80 strani. Kart. din 40.—, platno din 50.—.

Zahtevajte vestnik Jugoslovanske knjigarne „Naša knjiga“

Najugodnejše Vam obrestujemo prihranke, ki jih naložite pri nas.

Mislite na bodočnost in začnite vlagati tudi Vi.

Vršimo vse posle denarnih zavodov.

Za vse naše obveznosti jamči z vsem svojim premoženjem in davčno močjo

DRAVSKA BANOVINA

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Maribor — Ljubljana — Celje — Ekspozitura: Kočevje

* MENTOR *

VIKTOR ZORMAN:

Tovariši

6.

Proti koncu novembra se je v osmi drugo uro mučil profesor Dojenček z nekakimi elipsami in vneto razlagal, risal in brisal po tabli. Govoril je nekaj o predstavah, čustvih in o nekaki naperjenosti ter skušal spraviti iz sebe še prenekatero učene stvari, pa se mu menda vselej ni prav posrečilo, ker se je premnogokrat popravljaj. A to popravljanje ugledu njegove učenosti ni mnogo škodovalo, ker ga skoraj nihče ni poslušal. Vsakdo v razredu se je skušal zabavati po svoje. Le včasih je kdo pogledal na tablo, ker mu je bilo vseč profesorjevo risanje in brisanje, in prisluhnil njegovemu govorjenju, dokler ni dobil uspešnejše zabave.

V zadnji klopi se je Potujoči cirkus pravkar predramil iz »najpopolnejše oblike počivanja«, ki pravi o njej Shakespeare, da je »kopel za utrujene ude in balzam za bolne duše«. O, in Cirkus je bil kopeli in balzama potreben kot grešnik odveze. Pri Zadnjem grošu je »tovariš profesor« sinoči Deteljici, ki je z Ljubčkom dobila četrty list, na dolgo in široko razlagal o boju za demokracijo in o borbi za svobodo pa o pobijanju fašizma in klerokapitalizma. Razlago so seveda zalili in pokadili kot vselej, nato pa odšli v salon, da so popraskali srbeče pete in se nekoliko pozabavali z nežnimi bitji. Potem so odšli še v kavarno in ko jim je tja prišel stražnik voščit dobro jutro, so jo mahnili na stanovanje »tovariša profesorja«, kjer se je ob kartah in kvantah pa likerju zabava zavlekla skoraj do jutra. Zato je Cirkusu mrk na lastnih očeh zelo dobro del. Raztegnil je utrujene ude in na stežaj odprl usta, potem se pa znova razprostrl po klopi. Pri Dojenčku je takole početje vedno uspešno, ker se spusti le na kako turnejo okrog katedra in gre najdelj do table. Mož ima tudi dobre živce, zato ga vse to pri razlagi ne razburja. Kadar sprašuje, pa že poskrbe, da vsak zna. Takrat trobi trpinčenemu tovarišu vsak svoje, da revež ne ve, komu bi verjel in kaj bi povedal, ker je Dojenček že z malim zadovoljen. Le včasih pride Dojenček v šolo nataknujen. Takrat je seveda treba mirovati, sicer je takoj ogenj v strehi. Splošno pravijo, da Dojenčka takrat »maček praska«.

Cirkus se je znova pretegnil in nato dregnil soseda, ki se je tudi pravkar prebujal, naj mu brž javi, za koliko se je premaknilo kolo časa, ker je svoj časomer pozabil doma. Pa je pozvonilo, še preden je

sosed Mihajlo izvlekel »čebulo«. Cirkus se je sprva začudil, a se brž sprijaznil z veselim dejstvom. Skočil je na noge, vzravnaval ramena in izbočil prsi, si s plemenito kretnjo naravnal robove hlače, popravil suknjič, zategnil kravato, si v zrcalu ogledal frizuro, zaničljivo ošvrknil z očmi goli vrat in makaronasto oblikovane hlače svojega bivšega purša, izvlekel klobaso in si začel z njo polniti »prežvekovalno votlino«.

»Cirkus, čestitam,« se mu je približal Nace, a Cirkus mu niti pogleda ni privoščil, le primerno hitro je prekladal klobaso s kruhom s papirja v usta.

»Slišiš, Potujoči cirkus, čestitam! V 'Naši rasti' so ti objavili dve pesmi!«

»Pokaži,« je zalučal Cirkus klobaso pod klop in obrisal mastne roke ob hlače.

»Cene ima 'Našo rasti'; jaz je nimam.«

»Aber, njega pa neću prositi,« se je razhudil Cirkus ob misli na tekmece pri ježi na Parnas in se hotel vrniti k prejšnjemu opravilu.

»Ga bom pa jaz poprosil. Če dovoliš, bom prebral pred razredom.«

»Pa daj,« se je Cirkus vesel vrnil h klobasi. Nace pa je zlezal na kateder, poslal Ceneta in Poldeta na stražo, in začel:

»Tovariši! Kljub splošni žalosti spričo nemške naloge, ki jo bomo pisali prihodnjo uro, vas pozivam k veselju. Naš veliki tovariš Potujoči cirkus, ki nam je že v 'Soli in popru' pokazal svoj čudoviti umetniški zalet, je dal v 'Naši rasti' objaviti dve pesmi. Dovolite, da v imenu vas vseh Cirkusu, ki je ponos in slava našega razreda, čestitam.«

»Bravo,« so zatulili v razredu in hiteli Cirkusu čestitat. Slavljeneč se je s polnimi usti ganjen zahvaljeval.

»In zdaj naj mi tovariš Cirkus dovoli,« je miril Nace tovariše, »da skoz ograjo svojih zob tudi vas seznanim z njegovima produktoma.«

»Mgm!« je s polnimi usti pritrdil Cirkus in Nace je začel:

Mihajlo Danić, Moje srce

Srce vroče
pa klopoče
u prsima mi sem ter tja,
Kao zanka
bez postanka
u mojem košu me beza.

»Živio,« so kričali tovariši in Cirkus je kar po taktu zapiral in odpiral usta, ko je spravljal pod streho neprijetno dišečo klobaso, ter od samega zadovoljstva komaj zadrževal smeh. Zaspanost ga je čisto pu-stila. Bil je dobre volje kot nikoli.

Nace pa je bral drugo pesem:

Mihajlo Danić, Zima u selu

Vrabac pade sa strehe.
Jovo zažene ga u seko.
Mati priteče te nabije oba.
Iz neba na zemlju sneži...
Zec iz šume beži...
Vrabca pojao je maćak! —
I sad u šumi skačje
divje bitje maćje
skoz odrevenelo dračje.

»Živio Cirkusov pegaz! Cenetov že šepa, se mi zdi, fantički moji,« je zakričal Ljubček, da bi se Cirkusu priliznil. In prav tisti hip je odprl vrata Cene in povedal, da je mama gospa Daničeva prišla in vprašuje, ali ima Mihajlo klobaso s seboj. Cirkus je brž planil skozi vrata materi okrog vratu, opustil zaradi polnih ust poljube, ki jih sicer ni nikdar pozabil, pograbil zavojčke, ki mu je prinesla, se vrnil v razred in zagnal zavojčke med tovariše:

»To je vašel«

Tovariši so zagnali tak halo, da je po hodniku sprehajajoča se profesorica strahoma pogledala v razred in se potem previdno umaknila na drugi konec hodnika: osmošolcev se je bala.

Danič je bil zelo zadovoljen s tovariši, ki res prisluškujejo vsakemu utripu njegovega pesniškega srca in njegove pevske žile, nad vse pa je bil seveda zadovoljen s samim seboj kot pesnikom. Razodel je majki svojo srečo in jo prosil, naj mu da nekaj denarja, da napravi tudi tovarišem malo veselja, ko so pa tako navdušeni zanj. Majka edinčku kajpada ni odrekla. Mihajlo je brž poklical purša Mirka, da sta šla k vratarju po kruh in ga razdelila tovarišem. Potem se je pa pesnik spet umaknil k materi, da ji razkrije svoje srce, polno neizmerne sreče, pripravljeno za polet kvišku pa više in više: v vsemirje...

Tretjo uro so pisali nemško nalogo. Cirkus ni mogel pisati in ni mogel. Saj jim je profesor že prej približno povedal, kaj bodo pisali, in inštruktor mu je doma sestavil kar tri naloge. Ob mobilizaciji pod klopmi je eno srečno spravil pod pivnik. A pisati ni mogel. Dvakrat je začel in dvakrat tudi nehal. Misli so mu venomer uhajale k njegovemu Mojemu srcu, peresnik pa v usta.

Nemške naloge ni pisal, bil pa je vendarle zelo zadovoljen. Ha, zdaj se Cene ne bo mogel nič več postavljati s svojimi verzi. Pa saj tiste pisarije sploh niso verzi. Kovaški izdelki so tisto, ne pa verzi. Zdaj ga bo Danič brez dvoma spravil v koš in ugnal v kozji rog. Naj se le baha profesorju slovenščine, da je pesnik. Danič je tudi. In še večji! Brez primere pomembnejši: klen je v izrazu, jedrnat v obliki, izviren v misli, svojski v ritmu, prijeten v melodiji. Cene naj se kar skrije. Zadnji čas je.

Sicer je pa na te svoje pesmi čisto pozabil. Že tam poleti jih je napisal in jih ob začetku šole dal Poldetu, da jih je nesel uredniku »Naše rasti«. Potem ni mogel več mnogo pesnikovati. Zaradi Deteljice. Pač, tisto imenitno »Oh bratje« je še naredil in jo poslal »Novemu rodu«, pa za »Sol in poper« jih je tudi nekaj stisnil. Na te, ki so zdaj priobčene, je pa res čisto pozabil. Nič čudnega, saj je že celo večnost, kar jih je napisal. In zdaj so jih priobčili. Da, uredniku vsa čast. Mož ima smisel za umetnost in lepoto. In Cirkusove pesmi so res lepe. Saj se je pa tudi mučil z njimi, da je bilo joj. Že v Berlinu in v Monte Carlo si je dal z njimi opravka, največ pa potem, ko je bil na počitnicah ob morju. Tam sta kovala z majko sonetni venec. Večkrat sta dolgo v noč sedela na obali in napeto tuhtala ob šumljanju valov ter iskala rime. Da le rime dobiš, drugo že gre. A rime kajpada niso kar tako. Na kakšen -ali ali -ili ali kaj takega sta jih brž dobila. Cirkus jih vsak hip lahko poišče na stotine, a k »sestro« jima ni šlo. Vse slovarje, kar sta

jih mogla dobiti, sta prebrskala, iskala sta in premišljevala ter poskušala tudi po abecedni metodi: b-estro, c-estro, č-estro, d-estro in tako naprej, pa je bilo »bedro« najboljša, kar sta dobila. To grdo, prozaično besedo sta kajpada zavrgla. Tako seveda ni kazalo drugega, da sta dala v tistem verzu drugo besedo na konec. In ko sta sonet že dokončala, se je majka na lepem spomnila, da bi bila »pestro« čudovito lepa in imenitno posrečena pa res čisto izvirna rima k »sestro«. Smola, da se je spomnila prepozno.

Nazadnje sonetnega venca ni bilo. Stvar je prezamotana. In premalo razgibana. Sicer naj bi tisti sonetni venec ne bil kar navaden, kar tak, kot ga je napravil n. pr. Prešeren ali morebiti za njim še kak drug pisun. Ne, ne, začetne črke sonetov tega venca naj bi znesle avtorjevo ime: Daničev Mihajlo. A to je pretežko. Preveč zavita stvar. In moderno menda tudi ni. Baje so zdaj moderne take, kot je njegova Zima u selu. To ti je pesem! Ko jo je prejle Nace bral, se Mihajlo kar ni mogel zdržati, da ne bi dajal z nogu takta, toliko čustva in doživetja je v njej. In kako imenitno so se mu posrečile rime v zadnji kitici. Ob njih človek kar sproščeno zadiha.

Ob takih in podobnih mislih je postal Cirkus tako zadovoljen s samim seboj, da se je kar na glas zasmel. Ras razrednik se je začudil in prišel bliže. Cirkus je skušal s pivnikom pokriti goloto zvezka, pri tem pa je razgalil inštruktorjevo nalogo, ki jo je profesor takoj opazil.

»Tak tako, Danič! Že pri francoščini zadnjič ste nekaj poskušali, kot se mi je pritožil gospod profesor, danes pa zopet,« je profesor majal z glavo. A Cirkus si teh besedi ni jemal k srcu in zato sta kar na kratko opravila. »Potem pa seveda vsak teden trikrat pošiljate gospo mamo k meni, sami pa poskušate z goljufijo. Smešno,« je vrgel razrednik zvezek na kateder, Cirkus pa je židane volje lahko ostal pri svojem poslu.

Kaj pa prav za prav more takle profesor njemu, Mihajlu M. Daniču, pesniku, sinu bančnega ravnatelja? Kaj mu more? Nič, prav nič! In vendar se tukaj repenči, kot bi bil ves svet od njega odvisen. Najbrž še niti ne ve, da ima Danič dve pesmi v »Naši rasti«. Ko bi vedel, bi se pač drugače obnašal. Pa naj le počaka! Bo kmalu zvedel. Cirkus bo odslej napravil vsak dan vsaj dve pesmi. Na vse strani jih bo pošiljal, povsod jih bodo priobčevali in tako bo nazadnje zvedel tudi razrednik. Pred maturo bo lahko izdal že svojo zbirko. In pri maturi iz slovstva lahko potegne vprašanje:

Naš pesnik Mihajlo Danič, življenje in dela,

če ga ne bodo mature kar oprostili. To bi mu šlo z odgovori! In takrat bi se prijemal tale zelenec za glavo, da bi ga vse bolelo.

»Ardigata!«

Za Cirkusa je bilo tretje ure vse prekmalu konec. Iz prijetnih sanj ga je zbudil Miloš, ki mu je ponovno izrazil čestitke in ga za zvečer povabil k Zadnjemu grošu, da proslave njegov pesniški talent, dajo priznanja njegovi muzi in vzpodbodejo njegovega pegaza. In takoj nato se mu je s katedra v imenu tovarišev Nace zahvalil za kruh.

»Gut, gut, pa šta bi time,« je Cirkus zaničljivo zamahnil z roko. »Kad budem priznan, bom vam svaki dan lako kaj takega privoščio.«

»Priporočamo se,« se je priklonil Nace in potem nadaljeval: »Tovariši! Ko ste slišali imenitno poezijo našega tovariša, poslušajte še, kaj pravi o njih uredniki.«

»Oo, kar začni,« je Cirkus napel ušesa.

In Nace se je odzval pozivu:

»Objavili smo le dve Vaši pesmi. Več ne moremo, ker je tudi na ovitku prostor dragocen. Zato tudi le kratek odgovor. Nam bi se zdelo mnogo bolj primerno, da bi odslej svoje izdelke pošiljali morebiti glasilu Društva za zbiranje starega porcelana. Svojega pegaza bi morda spravili v denar tudi pri kakem potujočem cirkusu ali pa da bi se prijavila — Vi in pegaz — kam za agenta!«

»Lažnivec! Šuti! Šuti kao da te nema! Kmetavs, pokaži,« je planil razjarjeni potujoči Cirkus iz klopi proti katedru, a so ga krohotajoči se tovariši zadržali.

»Samo trenutek,« je prosil Nace in nadaljeval:

»Sicer se pa nam vsaj dozdeva, da Vas je Vaš pegaz vrgel s svojega hrbta in Vam s svojo nerodno nogo stopil na glavo in odbrzel naprej brez Vas. Vam je zapustil najbrž le svoj smrad. — Vaše umetniško izražanje slej ko prej občudujemo. Kako ste še mogli kaj takega skovati? Morebiti je to nova grana jugoslovenskega jezika? Na vsak način dajte svoj izum patentirati, da boste varni pred konkurenco. — Ko boste slišali, da je naš list nehal izhajati, nam pa spet pošljite. Priporočamo se!«

Cirkus je stal bled sredi razreda in stiskal pesti. Da se mu more kaj takega zgoditi?! Njemu, sinu Mihajla Danića, ki je vendarle bančni ravnatelj in povsod spoštovan ter upoštevan mož. — Ko pa je Nace nehal in stopil s katedra, je Cirkus planil k njemu, mu iztrgal »Našo rast«, se prepričal o pristnosti urednikovega odgovora pa list še nekaj obračal in opazil na prvi strani pesem »Pri nas« in podpis Cene Travnik. Razočaran in jezen, kar se da, je raztrgal list, ga zmečkal in zalučal v Naceta, pobral svoje stvari, naročil puršu, naj profesorju javi, da mu je slabo, in izginil skoz vrata. Kot olikan meščan je za slovo tovarišem kmetavsom pokazal še jezik in jih odlikoval z »magarci«.

»Kam pa pridemo, če si bo vsak mazač postavljaj lastne mlaje,« je po Daničevem odhodu tolažil Miha Naceta, ki mu je bilo težko, da je postal vzrok tako hudim učinkom. A razen Naceta se ni nihče žalostil zaradi Cirkusovega odhoda, le novih in novih so pripovedovali o njegovi modrici in njegovem pegazu. Da ima pegaz slinavko in parkljevko, so razglašali in pravili, da je muza brez posluha.

»Pač usoda,« se je smejal Miloš, a Zvonko je usodo popravil v slučaj in Ljubo je predlagal, naj bi druga številka »Soli in popra« prinesla takle oglas:

»Ušel mi je pegaz, ki sliši na ime Potujoči cirkus in ki precej šepa. Kdor ga je videl, naj mi sporoči, da jo uberem za njim. Brez te plemenite živali mi namreč hira srce in grozi smrt. Ob tej priliki se priporočam tudi za cenjena naročila. Pesmi kujem po želji in za zmeren honorar. Hodim tudi na dom. — M. M. Danić.«

(Dalje.)

Po kraljestvu Trdinovih Bajk in povesti o Gorjancih

Koga naj bi zanimala Trdinova zbirka Bajk in povesti o Gorjancih, če ne predvsem mene, ki sem se rodil v območju tega z bajkami prepletenega sveta! Deset knjig govori le o Gorjancih in o ljudstvu tam naokoli ter o njegovih resničnih pripovedkah in pravljicah. Tudi našo domačo knjižnico dičijo te knjige in z velikim zanimanjem sem jih prebiral že pred leti, ko mi je bilo v njih še marsikaj nerazumljivo. Sicer sem srečaval v Trdinovih knjigah ljudi, kot sem jih poznal sam ali pa iz pripovedovanja odraslih.

»Nej lepšega tiča kot je petel'n,
nej lepšega kraja kot je St. Jerne«,

poje narodna pesem. In jaz sem v znamenju petelina v St. Jerneju zagledal beli dan. Sem torej pravi Dolenjec.

Janez Trdina sicer ni bil Dolenjec po rodu, bil pa je po čustvovanju, saj je vsa svoja moška leta do smrti preživel med našimi griči in goricami.

Kot mladega profesorja so ga zaradi odločno narodne miselnosti nasilno upokojili. Naselil se je med nami, Dolenjska mu je postala druga domovina.

Trinajst let sem preživel tudi jaz tam doli, zdaj pa hodim vsake počitnice dihat mehki dolenjski zrak. Pomlad je tam doli najmanj 14 dni pred ljubljansko Vesno.

Spočetka je Trdina stanoval v sedanjem novomeškem predmestju Bršljinu, kjer je v bližini železniška postaja Novo mesto. Kasneje je njegova druga žena kupila blizu okrožnega sodišča v Novem mestu lepo hišo. Danes je enonadstropna hiša z velikim vrtom last trebanjskega notarja g. Mastnaka. Je pa hiša še povsem tako ohranjena, kot je bila za časa J. Trdine. Moj stric me je v Novem mestu, kjer sem absolviral osnovno šolo in tri razrede gimnazije, večkrat peljal po kratki in ozki ulici mimo Trdinove hiše ter mi pokazal okno, skozi katero mu je dolenjski bard nekoč nehote pljunil na ramo. Moj stric je bil tedaj v osnovni šoli, pa se še dobro spominja starega sivega gospoda.

Po njegovem pripovedovanju so se otroci močno bali malo upognjenega gospoda s precejšno sivo brado. Ob vsakem vremenu, sončnem ali deževnem, je imel Trdina v roki dežnik. Včasih in posebno zadnja leta svojega življenja se je poleg dežnika opiral tudi še na palico. Oboje je vedno nosil s seboj. Glavo je imel običajno močno zamotano in zavito v veliko ruto, ker ga je menda trgalo po ušesih, na glavi pa je nosil visoko rusko kučmo. Poleti in pozimi. Vedno. Razen nekaj starih gospodov in starih prijateljev v Novem mestu zadnja leta ni ljubil družčine. Zato pa so mu bili znanci in prijatelji vsi stanovi več ur daleč okoli dolenjske metropole. O tem v svojih spisih pripoveduje tudi sam.

Najrajši se je družil s preprostim ljudstvom, gospode se je po možnosti ogibal. Družil se je celo s cigani in znano je, da je Trdina povsem obvladal njihovo govorico. Novomeški otroci pa so one čase menda prav zaradi tega imeli pred njim velik strah. V novomeški okolici je namreč že od nekdaj pravi ciganski raj. Tam so Hudoroviči, Brajdiči in ne vem še kakšni »iči«, vsi pa so uzmoviči. Gotovo je Trdina med cigani iztaknil kak biser svojih divnih pravljic.

Edina gospoda, ki mu je bila ljuba in še več kot ljuba, so bili Rudeževi v Gracarjevem turnu.

Gracarjev turn je zanimiv, nad pet sto let star grad v podnožju Gorjancev. Sredi samih vinogradov in sadovnjakov se naslanja na breg vinske gorice Tolsti vrh, po kateri je v zadnjih desetletjih tudi prevzel ime. Pod gradom se beli vasica Orehovica in za vasjo na nasprotni strani se nasmiha Tičenca, prostrani vinograd z veliko zidanico, prvakinjo vinodolskih vinskih hramov. V bližini je grad Vrhovo. Ima enako prijazno lego kot grad Tolsti vrh. Na Vrhovem je še kapelica, v kateri se je naš kranjski kronist I. V. Valvasor drugič poročil. Malo dalje sameva tik pod gorjanskim Svetim Miklavžem grad Prežek. V njegovi kleti še kažejo na steni črki A in P z letnico 1835, kar sta, kot trdijo, napisala naš pesnik velikan Prešeren in nemški pesnik Anastazij Grün, ko sta veseljačila na gradu prijatelja Andreja Smoleta. Tedaj so imeli na Prežeku tako sijajno vse urejeno za goste, da se je iz drugega nadstropja prišlo naravnost v klet. In kapljica, ki raste tam po »Vino-dolu«, kot pravijo oni veliki skupini vinogradov, je odlična, to je res pravi, pristni cviček.

Tu sem je zahajal Trdina zelo rad. Postajal je pri kmetu na polju ali v vinogradu, posedel z njim v hramčku ali v vaški gostilni, modroval z gozdnimi delavci in žanjicami. Na Tolstem vrhu pa se je mudil kar po več dni.

Ondotni graščak Karel Rudež je bil velik rodoljub. Na njegov grad so zahajali razni slovenski literati in drugi narodni velikani. Skupno so se navduševali za sveto slovansko stvar. Predvsem jim je bila pri srcu mogočna slovanska Rusija. Dopisovali so si z Rusi, čitali ruske knjige in časopise. Videl sem nekaj tega v grajski knjižnici in tudi originalna Trdinova pisma, ki jih je pisal svojemu prijatelju Rudežu. Grajska gospa nam je čitala ta pisma, ko smo bili pri njej v obiskih, in povedala nam je mnogo zanimivega o Trdini. Izvedela je to od svojega moža, sina Trdinovega prijatelja Karla Rudeža.

Trdina je prihajal na grad vedno peš. Z dežnikom seveda. Dalje kot 14 dni ni ostal na gradu nikdar, manj kot šest dni pa tudi ne. Ko se je poslovil, je spet poveznil na glavo svojo visoko rusko kučmo, pograbil svoj dežnik in mahnil jo je čez vinograde proti Novemu mestu.

Grad Tolsti vrh in graščaka Rudeža omenja Trdina v svojih spisih večkrat. Nad bližnjim gradom Vrhovo je zasledil potok, ki da teče nazaj v Gorjance. Čudno se mi je zdelo in sem šel gledat, da bi videl, ali je res. Optična prevara! Prostrani travnik sega od gradu do podnožja Gorjancev in reže ga potoček, ki je razgibal Trdinovo domišljijo.

Gori nad Prežekom se dviga proti nebu nižji vrh Gorjancev, Sveti Miklavž. Cerkevica, vidna iz doline, stoji že več kot sto let. Stoji na našem svetu. Dalje same prostrane senožeti, ali kot pravijo pri nas, košenice.

To je pravi svet Janeza Trdine. Kaj vse je manizal samo okoli Miklavževe cerkvice! Tam nekje zdihuje ponoči tudi duh pokojnega šentjernejskega župnika Raka. Rak ima spominsko ploščo, vzdano v zunanjo steno farne cerkve v St. Jerneju prav za našo hišo. Bil je mladostni znanec in prijatelj škofa Antona Martina Slomška.

Z Miklavževega stolpa je krasen razgled po dolenjskem svetu, a vidiš tudi Triglav in štajersko Pohorje. Oko se slednjič pogrezne v meglenem Posavju tja proti stolnemu Zagrebu.

Na košenicah tam nekje zadaj je slaboten studenček. To so »jezera«, kot pravi

ljudstvo. To je Trdinovo »Uketo jezero«. Tam živi tudi njegov »Povodni mož« in v njem je pogreznjen njegov »Ukleti grad«.

Cetrť ure niže sredi hriba je ob vozni poti pod grbasto bukvijo neznaten kamen, tu in tam malo rdečkasto nadahnen. Ne vem, ali je take vrste mah ali kaj. Pobarvan ni. To je slaven gorjanski »Krvavi kamen«. Pol ure niže je znameniti gorjanski studenček, ki je pomladil grajsko gospo z gradu Mehovega. Tam je »Gospodična«. Zdaj je novomeška podružnica SPD tam vse obzidala, ujela med kamen zanimivi izvir, ki je res prava dobrota sredi gorjanskega pobočja. Pod studenčkom je zgradila celo majhen bazen, v katerem se izletniki lahko osvežijo. Bi že bilo, če bi tudi gorjanski pastirčki tja ne zaganjali svoje živine! Razgled na dolino s premnogimi gradovi in vasicami in cerkvicami in zidanicami je prelep.

Grad Mehovo, srednjeveška znamenitost, zlasti znan iz kmečke vstaje leta 1515., je v ruševinah. Gospa, ki jo je »Gospodična« pomladila in ozdravila in ki ji je ta čudoviti učinek dal tudi ime, je z gradom vred postala prah in pepel. Sloviti mehovski gospod Ivan Lenkovič pa počiva v novomeški frančiškanski cerkvi. Na porti pod zvonikom ima velik kamnit reliefni spomenik.

Omeniti bi moral še najvišji vrh Gorjancev, ki je krščen na ime moža, zaslužnega za njegovo slavo, Trdinov vrh 1181 m. Razvalini dveh cerkvic sta tam gori. Rimokatoliška svete Jere in grškokatoliška svetega Elije. Sredi med njima je prav na vrhu visok lesen razgledni stolp, ki omogoča pregled sveta v dolinah reke Krke in Kulpe.

Tam gori cvete denar, čarovnice imajo svoje slavje in kdo ve, kaj se še vse godi na tej bajni gori. Onstran žive potomci nekdanjih uskokov v tišem in nerodovitnem žumberku. Imajo tam še svoje unijatske cerkvice in lepo narodno nošo in staro svojo govorico z narodno pesmijo. Poleti prirede včasih skupno s Slovenci slavje vrh Gorjancev in tedaj se peče jagnje in pleše kolo. Šentjernejski kaplan in župnik od vlaške Sv. Nedeleje mašujeta pri Sv. Miklavžu. Na sprehodu tam naokoli po gozdih stoletnih bukev zasanja človek v davne dobe in ne čudim se Trdini, če ga je ta slikovita svojevrstna pokrajina pridobila povsem zase, da jo je ovekovečil v slovenskem slovstvu.

Trdina počiva od leta 1905. na novomeškem pokopališču. Pa še po smrti ni imel miru. Ko so opustili staro pokopališče in ga spremenili v mestni park, so Trdinove telesne ostanke prenesli na novo božjo njivo zunaj mesta. Tam stoji njegov granitni spomenik v dolenjsko mesečno noč in v sanjave Gorjance onstran tihe Krke. Mladina roma večkrat na njegov grob in to še posebej na praznik vernih duš. Tedaj mu okiti poslednji dom s cvetjem in lučkami.

Glasnik lepot in zanimivosti dolenjskega sveta živi tako v knjigah in dušah in srcih in živel bo, dokler se bodo kopasti in šumoviti Gorjanci košatili nad dolenjskimi goricami ter se ogledovali v sanjavi Krki.

Viri: Spisi Janeza Trdine, lastno poznavanje pokrajine in razmer, pripovedovanje domačih in gospe Rudeževe na Tolstem vrhu.

Umetna zdravila

Na stotine je tvarin, ki jih uporablja sodobno zdravništvo v tekoči ali trdni skupnosti, in sicer v obliki praškov, tablet ali tekočin bodisi za zauživanje, bodisi za vbrizgavanje pod kožo ali v žile. Do njih nas je vedlo vzajemno delo štirih, na področju opazovanja in poskušanja delujočih ved: kemije in biologije na eni, medicine in industrije na drugi strani. Obseg in veličino tega vzajemnega dela je le težko oceniti. Zato naj za zdaj zadošča, če povem, da plačuje trpeče človeštvo za vsa umetna zdravila letno nad 40 milijard dinarjev. Prvi korak k uspešnemu izdelovanju umetnih zdravil je bil storjen tedaj, ko se je posrečilo ločiti prirodne tvarine v določene in enotne kemijske snovi.

Oglejmo si to na primeru!

Rastlinski sok, o katerem je znano, da učinkuje zdravilno, vzbuja kemiku množico vprašanj. Prvo vprašanje pa je običajno tisto, ki bi si ga stavili mi vsi v primeru, ko bi zaužili kako novo jed. To vprašanje je: Ali je jed ali v našem primeru sok enoten ali sestavljen? Ali je zmes raznih snovi ali je ena sama snov? V primeru, ko doseže kemik, da je raziskano naravno zdravilo zmes raznih snovi, jih pričinja izločevati. Delo take ločitve prirodnih zmesi pa je sila zamotano, kajti le često je neke snovi mnogo mnogo več ko druge, često se ta snov pri izločevanju še razkroji in posledica je, da se zdravilni učinek snovi navidezno zakrije. Zato nas ne more presenetiti, če je na primer za izločitev ali izolacijo mnogih rastlinskih sokov delala množica kemikov dolga desetletja. K temu le eno primero: Iz rastlinskega soka opija je leta 1806. izločil Seturner morfij, 26 let pozneje Robique kodein, nato pa vsaka tri, štiri leta razni učenjaki po en alkaloid, tako da se jih je v desetletju po svetovni vojni nabralo že 25!

Zanimalo vas bo, na kakšen način izločujejo posamezne učinkovite snovi iz rastlin ali rastlinskih sokov. Rastline ali iz njih dobljene izcedke na kraju, kjer jih pridobivajo, posuše. Nato jih, primerno zavarovane pred zunanji vplivi, prepeljejo v laboratorije ali tovarne. Zavarovati jih je treba zaradi tega, ker traja njihov prevoz po morju ali po kopnem včasih več mesecev. V laboratorijih rastline ali suhe izcedke zdrobe v prah. Nato v posebnih pripravah nanje učinkujejo z razredčenimi kislinami, apnenimi ali alkoholnimi, pri čemer se v rastlini ali njenih sokih vsebovane zdravilne snovi raztope. Ker pa se po večini raztope tudi povsem nekoristne snovi, je treba le-te odstraniti. To delo je večinoma zelo dolgotrajno in zamudno. Ko pa je izvršeno, mu sledi izločavanje učinkovitih zdravilnih snovi. Pri mnogih raztopinah je delo lahko, pri mnogih pa tako težavno, da se popolna izločitev sploh ne posreči.

Toliko torej o izločitvi zdravil iz rastlin.

Kar se pa izločitve zdravil iz živalskih sokov, tvorb in izločkov tiče, tukaj ni mogoče kaj več povedati. Kemikovo udejstvovanje je namreč na tem področju še bolj zamotano in nepregledno.

Ko kemik izločitev snovi dokonča, se vpraša: Kakšen je kemijski sestav izločene snovi? Pokazalo se je, da je to vprašanje prav pri snoveh, ki so jih našli v zdravilnih rastlinah in v zdravilnih tvarinah živalskega telesa, izredno težko rešljivo. Za uporabo izločene snovi v zdravilne namene je sicer kemijski sestav snovi brez pomena. Toda kemiku pove zgradba snovi, to je način, kako so najmanjši delci ali atomi prvin združeni v osnovni delec ali molekulo zdravilne snovi,

mnogo več kakor pa uporabljivost snovi v tej ali oni panogi zdravništva. Zakaj? 1. zato, ker kemik ob dognani sestavi — ali kakor pravimo s tujko — strukturi snovi upa, da jo lahko na umeten način v laboratoriju sestavi, in 2. zato, ker je na podlagi »sestave« ali strukture iz prirodne tvarine dobljene snovi mogoče dobiti nove snovi slične sestave, ki morejo imeti marsikdaj večjo učinkovitost od prvotnega zdravila.

Dasi uporabljata zdravnik in bolnik na umeten način izločeno zdravilo z enako doslednostjo tedaj, ko vesta, kako tudi tedaj, ko nič ne vesta o podrobnosti kemijski sestavi snovi, kemika vse to ne potolaži. Njegov smoter: opazovati in poskušati in do kraja proučiti vse skrivnosti, ki mu jih z veliko ljubosumnostjo skriva narava, ta njegov smoter ga žene v laboratorij in mu ne da miru vse do tlejš, dokler se mu ponuja priložnost, kaj novega najti ali odkriti. Da ga pri tem v mnogih primerih žene k delu tudi borba za kruh, tega ni mogoče zanikati. Toda časi, ko so vodstva tovarn kemike, ki v določenem času niso kaj praktično uporabljivega odkrili, kar odslovili, ti časi so že minuli. Danes sme namreč kemik tudi v tovarnah raziskovati ne glede na skorajšnji dobiček njegovega opazovanja in poskušanja. Navzlic temu venomer rastoče število novih, mladih in delovnih kemikov še vedno sili k neumornemu delu, kajti le z možnemu in spretnemu je pot na stežaj odprta. Spreten in zmožen pa je na področju zdravilne kemije le oni, ki nenehoma z vso silo svojega duha opazuje in poskuša, raziskuje in išče.

Uspeh udejstvovanja na pravkar omenjenem področju opazovanja in poskusa pa je zato tudi velik. Mnoge snovi, ki še pred 2—3 desetletji povprečnemu zemljanu niso bile dosegljive, ker jih je bilo zelo malo ali ker so bile zelo drage, dobi danes vsakdo za malo denarja. Povedati je namreč treba, da pridobivajo večino umetnih zdravil iz snovi, ki jih je mogoče izločiti iz katrana. Umetno izdelujejo danes kافرو, ki jo uporabljamo proti oteklinam in oslabelosti srca, efedrin, sredstvo proti naduhi, adrenalin, snov, ki vbrizgana v žilo, prepreči na določenem mestu telesa pretakanje krvi in s tem olajšuje operacije, umetno pridobivajo ducate uspaval, ducate vročino znižujočih in desinfekcijskih sredstev itd.

Kemikovega neumornega opazovanja in poskušanja pa bi ne mogli izrabiti trpečemu človeštvu v prid, ko bi ne bilo poskusov z živalmi. Kar se tega opazovanja in poskušanja tiče, je treba pripomniti, da marsikateri ljubitelj živali zaradi tega le s studom gleda na kemika in njegovega pomočnika zdravilarja ali farmakologa. Večinoma namreč vsakdo, ki sliši ali bere, da preizkušajo kemiki vsako sredstvo, o katerem domnevajo, da bo imelo zdravilni učinek, na živalih, že obtožuje učenjake kot najbolj gnusne mučitelje živali. V ohrambo je treba povedati, da odnošaj kemika in njegovega pomočnika farmakologa do živali še zdaleč ni tolikanj grozen in gnusen, kolikor je koristen in nujno potreben. Kajti mnogokrat se zgodi, da bolečine dveh, treh poskusnih živali rešijo bolečin na sto tisoče ljudi. Poleg tega je treba povedati, da mnogih izdelkov kemiki sploh ne dajejo živalim v poskušnjo. To pa zaradi tega ne, ker že s preprostimi poskusi doženejo, ali se snov, ki naj učinkuje zdravilno, raztopi v vodi, želodčnem soku ali pa v tekočini, ki nam ne škoduje. Ze ta zahteva sama je tolikanj važna, da zaradi nje pri polovici na novo odkritih snovi sploh ni potreben poskus z živaljo. Da velika večina preskusov umetnih zdravil na živalih le-tem skoraj nič ne škoduje, nekaj zgledov! Za preskušnjo uporabnosti sredstev, ki ženejo na vodo, zmešajo med golobovo

hrano določeno količino poskusne snovi. Takoj ko golob to snov zaužije, ga prično opazovati v kletki s steklenim dnom. Ko se pokaže, da snov učinkuje, točno zapisujejo in določujejo množino in zaporednost izločkov. Povsem drugače opazujejo učinkovitost uspaval. Običajno jih raztope v veliki količini vode. Nato spuste v raztopino domnevnega uspavala uspavala majhno ribico. Če snov učinkuje, riba kmalu zaspi. Plavuti ji prenehajo delovati, telo pa pride v poševno lego. Toda to opazovanje še ne zadošča. Zato vzamejo ribo iz vode, pri čemer ji s posebno pripravo vodijo v škrge svežo, zrak vsebujočo vodo, in opazujejo pod povečevalnim steklom ali mikroskopom njeno plavut. Ako opazijo, da postane plavut motna, sklepajo, da škoduje snov sluznim kožicam, v primeru pa, ko v plavutih kryni obtok zastane, spoznajo, da je sredstvo za zdravila povsem neuporabljivo.

Taka preiskava domnevnega uspavala nam torej brez kakršnega koli posebnega trpinčenja živali pokaže, ali je kazno govoriti o zdravilu ali ne. Če snov ribici ne škoduje in se čez čas zdrava zbudi, preskušajo šele zdravilo na večjem sesalcu, na primer na mački ali psu. Če dajo mački uspavalo izoprati, mačka nekaj minut pozneje zaspi. Tako spi povsem mirno nekaj ur. Ko se zbudi, gre k skledi in začne jesti, kakor bi uspavala ne bila zaužila. Povsem narobe pa bi bilo, ko bi zamolčal, da žival pri mnogih poskusih trpi. Tako na primer hranijo petelina z mesom toliko časa, da zboli za revmatizmom. Ko se to zgodi, mu dajejo snovi, od katerih pričakujejo, da ga bodo ozdravile. Pri takih poskusih se ne smemo čuditi, če žival trpinčenju podleže.

Ob tem dognanju se vsiljuje vprašanje: Kakšen naj bi bil idealni namen umetnega zdravila? Odgovor ni težak: Dobiti taka umetna zdravila, ki bodo z vsem svojim učinkom določeno bolezen ozdravljala, pri tem pa v nobeni meri škodovala. Od tega smotra smo danes še precej oddaljeni. Saj skoraj ne poznamo umetnega zdravila, ki bi bilo brez kvarnih posledic za ta ali oni organ. Za primer naj navedem le znamenito zdravilo salvarsan, ki sta ga po 605 neuspeh in sila zamotanosti poskusih odkrila Ehrlich in Hata. Kljub izredno veliki zdravilni moči tega umetnega zdravila — kljub njegovemu vplivu na 16 raznoterih povzročiteljih nalezljivih bolezni so posledice, ki jih pri zdravljenju pušča, povzročile že nešteto poskusov, da bi ga nadomestili z manj škodljivim zdravilom. Toda vsi poskusi so se izjalovili.

Kljub neodpravljeni slabosti umetnih zdravil pa ne moremo kaj, da ne bi priznali in primerno vrednotili prizadevanja kemikov v korist vsega človeštva. Posledica tega prizadevanja je, da moremo danes zlahka zatreti vsako epidemijo nalezljivih bolezni. Saj so umetna zdravila sredstva, ki so omogočila sodobnikom mnogotere zemljepisne in športne ekspedicije v razne še nepoznane ali težko dostopne kraje. Pripomogla so, da se moderni človek vkljub pomehkuženju, do katerega ga je privedla civilizacija, z uspehom zoperstavlja boleznim in da se povprečna dolgotrajnost človeškega življenja ne preneha več. Kdo bi ob vseh teh dognanjih, ki jih je mogoče spopolniti še z zboljšanimi zdravstveno-higienskimi razmerami, dvomil o koristi kemikovega opazovanja in poskušanja?

Če se razgledamo po kulturnih vrednotah že dosedaj doseženega, lahko brez pretiravanja sklepamo, da bo v naglem tempu današnje dobe kaj kmalu napočil čas, ko bomo za sleherno bolezen imeli umetna zdravila, ki se bodo v precejšnji meri bližala idealnemu zdravilu.

Ali bi bila v tem primeru opazovanje in poskus odveč? Ne! Kajti pot k civilizaciji in kulturi — je pot opazovanja in poskusa. V tej smeri je napredek, v vsaki drugačni pa nazadovanje.

Železniška križišča na Slovenskem

Evropsko železniško omrežje je dobilo v svojem stoletnem razvoju mnogo prometnih vozlov, kjer se križajo železnice ali izhajajo na več strani. Posebno važna križišča so velemesta, zlasti nekatere evropske prestolnice, kot Moskva, Berlin, Pariz in Madrid, kjer so se že od nekdaj stikala prometna pota. So pa tudi izjeme. V naši državi na primer ni največje železniško križišče Beograd; večja od njega so ne samo Zagreb, Ljubljana in Subotica, ampak celo nekateri manjši kraji, kot Vinkovci, Sombor in Osijek. Iz izkušnje tudi vemo, da leže ponekod železniška križišča celo kar na samem ali ob tako neznatnih seliščih, za katera pred zgraditvijo proge ni vedela niti vsa bližnja okolica. Samo prometnotehnični razlog jih je nenadoma otel popolne brezpomembnosti. Njihovo ime je tiskano v mednarodnih voznih redih in je svetu tako znano kot malokatero zgodovinsko ali gospodarsko res pomembno mesto. Kljub temu je njihova slava prazen zvok. Podobna je pač moderni slavi, ki si jo kdo naglo pridobi, na primer v športu, pa se za njo ne skriva nikaka resnična vrednota. Krajev ob takih prometnih vozlih namreč nihče ne pozna. Potnik ve le za kolodvor in za vse nevšečnosti, ki ga na njem čakajo. Bog ve, kolikokrat je tu izstopil in prenašal težko prtljago, da počaka na drug vlak, ki je imel morda kdaj prav veliko zamudo. To so pa tudi vsa njegova doživetja. Da bi se napotil iz postajnega poslopja, mu sploh ne pride na misel, ko si skoraj ne more predstavljati, da tod kje živijo ljudje.

Taka železniška križišča so v vseh pokrajinah, kamor je prodrla moderna civilizacija. Španija ima na primer »slovito« Bobadillo, o kateri gre glas, da v njej vsak Španec prestopi vsaj trikrat v življenju; Italija ima svoj Orte, kar čuje vsak Italijan v zvezi z železnico Firenze—Orte—Roma najmanj stokrat. V Nemčiji izgovarjajo ime Lehrte večkrat kot Hamburg. Saj se po tem križišču pri Hannovru imenuje celo eden največjih berlinskih kolodvorov.

Tako nezasluženo slavo uživajo tudi nekateri kraji v naši državi. Opozorim naj le na železniško križišče Banovo Jarugo, skozi katero drve mednarodni vlaki Pariz—Ljubljana—Istambul, ker je odsek železniške proge Zagreb—Novska 10 km krajši od južne vzporedne proge, ki drži skozi Sisak. Pa naš Zidani most in Pragersko, ali nista to prav taki križišči? Saj si skoraj ne moremo misliti Slovenca, ki ne bi tu že kdaj čakal na zvezo. Kakšen vrvež nastane ob prihodu vsakega vlaka, pa kako malo potnikov si kupi vozni listek do sem! Ni čuda, da pozna Zidani most in Pragersko po imenu vsa Jugoslavija in da ve za nju skoraj več tujih potnikov kot za Ljubljano in Maribor.

Zanimivo bo zdaj pogledati, kako je nastala in se spopolnjevala železniška mreža v dravski banovini in kje so nastali vozli prometa. Spričo zelo važne prometnopreredne lege slovenskega ozemlja je bila speljana prva železnica že zelo zgodaj. Bila je to dvotirna proga Dunaj—Trst, ki je povezala avstrijsko prestolnico z Jadranom. Zaradi dotlej še majhnih izkušenj in težavnega terena so jo gradili precej časa. Z Dunaja do Celja je stekla leta 1846., do Ljubljane v letu Prešernove smrti, do Trsta leta 1857. Že tri leta kasneje smo dobili prvo železniško križišče na Pragerskem. Tu je bil začetek proge, ki je držala skozi Ptuj in Ormož na Kanjižo, od koder so jo kmalu nato podaljšali do Budimpešte.

Pred zgraditvijo proge Pragerskega ni bilo. Okoli sedanje postaje se je razprostirala skoraj neobljudena pokrajina, v kateri so se svetlikale stoječe lokve

in močvirja. Na nje opozarja staro ljudsko ime te pokrajine: »Creta«. Še danes so umaknjene vasi na sosednja slemena in pobočja gričev ali vsaj na obrobje ravnine. Le ob cesti, ki drži s postaje proti Spodnji Polskavi, je stalo nekaj osamljenih hiš, med njimi tudi enonadstropna pragerska graščina, nekdanja last pragerskih gospodov. Ta je dala kasnejši naselbini ob železniškem križišču svoje ime. Danes je Pragersko široko razporejena ravninska vas z blizu 800 prebivalci, ki so zaposleni v kmetijstvu, pri železnici, v trgovini in industriji. V kraju stoji namreč večja opekarna.

Zgraditev te druge železniške proge skozi slovensko ozemlje je bila pri nas skoraj neopažena. Bleiweisove »Novice« ne omenjajo dogodka niti z besedo; prav dan po izročitvi prometa na tej progi, 25. aprila 1860. pa priobčujejo zanimiv dopis nekega slovenskega domoljuba, ki je po dolgih letih zopet videl Maribor in ga opisuje takole: »Kako sem se čudil novemu pogledu! Popotniku stopivšemu iz koldvora naproti lesketajo novopostavljene hiše, krasna prebivališča bogatih mestjanov. Kjer pred malo leti bila je gola ledina, stoje dan današnji lepe visoke hiše, gostivnice, kavarne, veselišča ter odmerjajo se neprestano nova stavbišča, gradijo se nove stativte (sedanja Aleksandrova cesta!). To vidimo na vzhodni strani, v sosesčini bližnje železnice; grede pa dalje po graškem predmestju v notranje mesto ogledati je tudi tam mnogo sprememb. Ozaljšana dostojno je stolna cerkev, prostolepo je poslopje knezoškofovo (šele 8 mesecev prej se je vanj vselil knezoškof Slomšek, ki je dosegel premestitev sedeža lavantinske škofije iz koroškega St. Andraža!), prenarejene in pomnožene so javne učilnice in mnoge stare hiše v Gosposki ulici ter na velikem tržišču. Odlikujejo se tudi brojne prodajavnice; prave izložbe so mnogoterega blaga.«

Zdaj pa primerjajmo slovenski opis tedanjega razvijajočega se Maribora s člankom, ki ga je 18 let kasneje priobčil ptujski tednik »Pettauer Wochenblatt«. Dopis je ena sama ostra kritika železniškega križišča na Pragerskem. Kako bi bila mnogo bolj na mestu direktna železniška proga ob Dravi med Ptujem in Mariborom! Bila bi skoraj še enkrat krajša, obenem pa potrebna tudi zatagadelj, ker po zgraditvi tirolske železnice ni več usmerjen glavni promet med tukajšnjimi kraji in Nemčijo preko Dunaja, ampak čez Koroško preko Maribora, ker obstoja tu mnogo krajša železniška zveza. Zaradi tega je Pragersko kot prometni vozil odveč in naj njegovo vlogo prevzame Maribor. Članek navaja tudi pomanjkljivosti postaje na Pragerskem. Te so: nezdrava lega, kajti močvirnata pokrajina je leglo mrzlice, ker pogreša zdrave pitne vode, ki jo morajo za železniške uslužbence dnevno dovažati z vlakom od drugod. To so vzroki, da se ne bo tukaj nikdar razvila večja naselbina. Kljub takim tehtnim razlogom je Pragersko obdržalo prometno veljavo. Edini vzrok je bila misel smotrnega ponemčevanja naše zemlje. Na Pragerskem je bilo zaposlenih precej železniških uslužbencev, ki so bili sami Nemci, njihove številne družine so dale kraju videz nemškega jezikovnega otoka, ki naj bi ga utrjevala in večala privatna nemška ljudska šola. Tako naj bi Pragersko postalo nov opornik nemškega mostu preko slovenskega ozemlja proti Trstu.

Šele v Jugoslaviji je prometni pomen Pragerskega obledel. Potniku, ki potuje iz Maribora proti Ptuju in obratno, je prihranjeno mučno čakanje in prestopanje, ker Pragersko ni več izhodiščna postaja za progo proti madžarski meji, ampak je to postal Maribor.

(Dalje.)

Materin obisk

V onih meglenih jesenskih večerih sem dolge ure presedel tik ob oknu. Grozile so mi v kopice zložene knjige in preparacije, grozila dijaška knjižica na nočni omarici. Cesto sem vstal, kot da se hočem otresti neprijetnega spomina, in stopil k peči. Počasi so izginili obrisi Boga in svetega Petra, le prezeble krizanteme so nihale v enakomernem ritmu tik ob oknu. Od časa do časa so se potegnile mimo temne sence.

Kar v večnost so se vlekle ure, ko sem čakal, kdaj bo v stolpu udarilo sedem. Težko je mlademu človeku, ko mora lačen buliti vse popoldne v neznosne skrivnosti šolskih knjig. Voda je v enoličnem, uspavajočem šumenju padala čez jez.

Luči na ulicah so se prižgale. Izložbe so zablěstele v privlačnih barvah. Svetla reklama za kino in za ples v soboto zvečer. S trga je udarjal v sobo prijeten vonj po pečenem kostanju.

Pečeni kostanj! Ne bo mi dano, da bi še kdaj doživel one sladke, brezskrbne čase. Spomin, kakor blisk iz davne preteklosti: Hiša je sredi dreves, v bregu vinogradi. Za hlevom in kozolcem je travnik. Živina gleda v zrak in muka v mrzli večer; na robu ob gozdu kurijo otroci in pečejo kostanj. Drevje pa šumi ves večer in bo šumelo vso noč v jesenski sapi, ki se igra z rumenim listjem.

Oči mi begajo po sobi. Širok pramen žarkov cestne svetilke pada na mizo. Med zvezki se svetlika zganjeno pismo. Pravkar sem ga odložil. Drobna, izumetničena pisava. Znova stegnem po njem drhtečo roko...

Nekdo trka.

»Naprej!«

Le kdo bi utegnil biti v tem času, saj sem vendar tako sam, nihče se me ne spomni, nihče me ne obišče. Le gospodinja včasih škilavo pogleda, če sem doma, a ona ne trka. Radovedno in boječe sem se ozrl v vrata, ki so se počasi odpirala.

»Ali si vendar doma?«

Mati je obstala na pragu in gledala po mračni sobi, kot da me išče.

»Saj res, niti luči nisem prižgal.« Zavrtel sem električno stikalo. Svetloba me je zaskelela v očeh.

»Tak tukaj si? Poglej no, saj imaš kar čedno.«

»Ne smem se pritoževati, res ne. — Sedite, mati, trudni ste. Ali ste hodili peš na postajo?«

»Saj veš, drugače ne kaže. Voz stane.«

Povesil sem oči. Tako dolgo pot, vsa izgarana in bolečna. Sedla je k mizi, jaz pa sem se naslonil na polico pri oknu in nisem vedel, kaj bi govoril. Presenetila me je.

»Vlak sem zamudila. Štiri ure sem morala čakati na postaji. Mislila sem že iti kar peš naprej, a so mi noge odpovedale.«

Šele zdaj sem se ozrl v njen obraz. Globoke gube so se zarezale v lica, osiveli lasje so silili izpod rute, oči so bile vdrtle. Zaskrbelo me je:

»Bolni ste, mati!«

Odkimala je: »Nič ni posebnega, delo je, delo; ubijamo se doma na vse pretege, pa še ni nič. Povej rajši, kako je s teboj. Zmeraj sem v skrbeh zate. Shujšal si, pa bled se mi zdiš. Menda vendar ne stradaš prehudo?«

»Nikar ne skrbite zame, mati. Vse je v redu, seveda...« — nisem si upal nadaljevati; kako naj ji skrb še povečam, saj tudi sama trpi pomanjkanje zaradi mene — »nekaj tudi zaslužim, da imam za kruh,« sem zasukal drugam.

»Kako pa v šoli, bo šlo?«

»Bo že. Med prve se ne rinem, storim pa, kar morem. Težave so s tem...«

Zaskelela me je laž. Ali ne pre stojim cele ure pri peči ali pri oknu in gledam ljudi, ki hodijo mimo; ali ne berem v šoli knjig, ki k predmetu ne spadajo; ali ne pišem vseh drugih stvari, ko bi moral pisati domače naloge! Lažnivec, hinavec sem, celo materi lažem! Kot da se hočem opravičiti, sem nadaljeval:

»Včasih se mi zdi, da nisem za šolo, da bi rajši ostal doma, da bi postal kmet in bil svoboden, svobeden na svojem. Saj bi delal z veseljem, z ljubeznijo...«

»Dobro sem ti hotela, zate sem delala in delam še zdaj, kolikor morem. Fant, ne veš, kaj je hudo!« Utihi la je, kot da ji je obtičala beseda v grlu. Zbolelo me je. Buljil sem v peč, kot da iščem izhoda. Opazil sem, da komaj zadržuje solze. Roke so se ji tresle, ko je odpirala ročno torbico in iskala robce.

»Ali si že večerjal?«

Pogledal sem na uro.

»Že,« sem se zlagal. Nisem bil več lačen.

»Boš jedel jabolka?« Postavila je težko košaro na stol. Nisem je bil prej opazil. »Nekaj sadja sem ti prinesla, da boš vsaj vedel, kakšno raste doma.«

»Pa niste menda sami tega nosili!«

»Počasi sem hodila in počivala.«

Zardel sem, ko sem segel po sadju. Ali se ne drži tudi sadja materina ljubezen in skrb? Kaj je premišljala, ko ga je nabirala in ga zlagala v košaro; ali ni mislila name, ko je bredla mlakuže in se izogibala blatu po slabih hribovskih stezah, ko je šla na postajo. Ali ni pri vsakem koraku ugibala, kako živim, ali morda ne stradam, ali sem ostal pošten. Niti ni čutila težke košare na glavi in znojnih kapelj, ki so polzele po čelu in licih.

»Kaj pa gospodinja? Je že kaj spraševala za denar? Nisem ji ga mogla do zdaj poslati, komaj da smo imeli za sol. Oni dan sem pa prodala tele...«

»Ni se tako mudilo, gospodinja bi že počakala, saj ima,« a vedel sem, da bi denar rajši danes ko jutri.

»Tole pospravi, če imaš kam, bom košaro vzela domov. Vem, da človek zaželi sadja; pa še tole vzemi, boš imel za kruh in za knjige!« Stisnila mi je v roko stotak. »Dala bi ti več, pa nimam, komaj, če bo še za gospodinjo in za vlak.«

Vzel sem denar in nisem pomislil, da bo mati jutri težča hodila vse dopoldne če se gospodinja ne bo spomnila in ji ponudila skodelico kave.

Vrata so se odprla. Majhna, starikava gospodinja je prišla in naju debelo pogledala.

»Mati so prišli,« sem ji hitel praviti. Oblastno se je zasmejala in sedla na stol.

Skozi odprto okno je zapihala sapa in vrgla pismo na tla. Gospodinja se je spet zasmejala in se obrnila k materi:

»Čemu ste dali sina v šole? Bi imeli mogoče radi gospoda? Ni vsak za gospoda, mati!« Zlobno se je nakremžila in gledala pismo, ki je ležalo na tleh.

Vprašujoče so se uprle vame materine oči, kot da me sprašujejo:

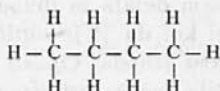
»Fant, ali res?«

Molčal sem. Mogoče me je pekla resnica. Omaha val sem, kot da se borim s samim seboj, a le za trenutek, nato sem pobral pismo, ga zmečkal in vrgel v peč. In potem sem šele odkrito pogledal materi v oči.

Kemija vsakdanjega življenja

VI. Parafin, svetilni plin, narava plamena, plinska žarnica.

Zadnjič sem rekel, da vsebuje petrolej celo vrsto ogljikovodikov, sestavljenih na naličen (analogen) način, kot so metan, etan in propan. Prvi člen te vrste, metan (CH_4), ki ima v sebi veliko vodika, je močvirski plin. Tudi etan (C_2H_6), čigar molekula obstoji iz 8, in propan (C_3H_8), čigar molekula ima v sebi 11 atomov, sta še plinasta. Ogljikovodik, ki ima 4 ogljikove in 10 vodikovih atomov butan — obrazec C_4H_{10} ali

je pa že tekočina, ki zavre že pri 1°C . V tem smislu gre stvar naprej: čim večje je število ogljikovih atomov v vsaki molekuli, toliko višje je vrelišče dotičnega ogljikovodika, toliko bolj ga moramo segrevati, da zavre. Ogljikovodik heksan, ki se nahaja v petroleju in ima 6 ogljikovih atomov (C_6H_{14}) vre n. pr. šele pri 70°C . Z vedno večjo vsebino ogljika postajajo ti ogljikovi vodiki tudi vedno gostejši in slednjič celo trdni. Hlapljivih ogljikovodikov z 1 do 4 atomi ogljika v molekuli ne sme biti v dobrem petroleju; pač pa se nahajajo v njem taki ogljikovodiki, ki imajo od 7—12 atomov ogljika v molekuli. Spojine, ki imajo od 12—19 atomov ogljika so težko tekoče in one od 20 atomov ogljika v molekuli naprej so trdna telesa — parafini jim pravijo. — ki so pa v surovem petroleju, zlasti ameriškem, raztopljeni. Surovi petrolej morajo očistiti ali rafinirati, da je za rabo. V ta namen segrevajo surovo nafto v zaprtih kotlih prav počasi in oprezno; pare, ki odhajajo že pri nizki toploti, ulovijo zase, snovi, ki izhlapevajo pri višji temperaturi, pa zopet zase. Tako razdele nafto na več delov ali frakcij in zato pravimo vsemu temu postopanju prestopno prekanjanje ali frakcionirana destilacija. Rafinerije večinoma pridobivajo sledeče frakcije: 1. bencine ali lahka olja, ki zavro že pri toplini do 150°C ; 2. navadni petrolej, ki vre med 150 in 300°C ; 3. petrolejeve ostanke, ki vro šele nad 300°C . — Kar izhlapi iz kotla, to posebni hladilniki zopet ohladijo in spremenene spet v tekočino. — Med lahkimi olji je najprej petrolejev eter, s katerim čistimo madeže na obleki; pravijo mu tudi gazolin. Bencin, gazolinov tovariš, je silno nevaren in je vzrok strašnih eksplozij. Ako imate kakor koli opraviti z bencinom, ne sme biti nobene, goreče svetilke v dotičnem prostoru, ako nočete doživeti grozne nesreče, ki navadno konča s smrtjo za opeklinami. Blazno je polivati drva, da bi rajši gorela, že z navadnim petrólejem, kaj šele z bencinom! Z bencinom si dajte opraviti le podnevi in pri odprtem oknu! — V veliki množini uporabljajo bencin kemijske pralnice; perilo gre skozi več z bencinom napolnjenih posod in bencin očisti vse madeže. Še lepše uspehe pa imajo kemijske pralnice, odkar so leta 1894. začeli prodajati saponin, to je milo, ki se rado topi v bencinu. Da se more gospoda po mestih oblačiti dalj časa v isto obleko svetle barve, se ima zahvaliti največ tej iznajdbi; prej so dajale meščanke svetle bluže, ko so prišle ob barvo, temno barvati, danes pa jim jih kemijska pralnica popolnoma prenovi. Kako važen je bencin za pogon motorjev, veste. Po vaseh imajo »strojne zadruge«, ki dajejo poceni na razpolago bencinski motor, ki mlati žito, žaga drva, napravlja rezanico

za živino; morda žene mlečni separator, pinjo in gnetilnike mlekarski zadrugi, morda stroje za ribanje zelja in repe, stroje v raznih obrtnih delavnicah itd. — Seveda gredo pa tudi neznosni prah in globoke kotanje, ki jih napravljajo po naših cestah avtomobili, v prvi vrsti na rovaš bencina, ki jih goni. Ligroin je vrsta bencina, ki gori v posebnih svetilkah na prostem.

Ko je iz nafte prekapljan ves bencin, povečajo polagoma toploto, s katero segrevajo kotel; tako pridejo do destilata, ki ga pozna sleherni človek kot navadni petrolej. Včasih so ga prevažali le v lesenih, modro pobarvanih sodih (barelih), zdaj pa ga prevažajo v železnih cilindričnih sodih. Ker imajo vse države postavne določbe, katerim mora ustrezati petrolej, da se sploh sme prodajati, zato so eksplozije med gorenjem petroleja v naših navadnih svetilkah skoraj izključene. Vendar ne prilivajte svetilki nikdar novega petroleja ob gorečem plamenu, kar pri oljnati nočni lučki storite brez skrbi.

To kar po destilaciji navadnega petroleja še preostane v kotlu, je surovemu maslu podobna snov, ki ji pravijo Rusi masut in ga v veliki meri rabijo za kurjavo parnih kotlov. Končni preostanek pa je črni smoli podoben gudron, ki ga rabijo namesto pravega asfalta. Amerikanci predelavajo masut tudi v vazelin, ki je rumeno, če pa je očiščen, skoraj brezbarvno, oz. belo mazilo. Vazelin rabimo za natiranje kože, da ne poka v mrazu, pa tudi kot maščobo za usnje in mažo za stroje. — Zadnji ostanek suhe destilacije surove nafte — sem rekel — je gudron, ki je zelo podoben asfaltu. Kaj pa je asfalt? Asfalt je blesteča rjavačrna masa, ki je nastala v dolgih stoletjih najbrž iz istih surovin kakor petrolej. V rekah in v morju namreč poginejo včasih velikanske množine rib, raznih mehkužcev (polžev, sip in školjk) in drugih živali ter popadajo na dno. Leta 1897. so izumrle ribe v sibirskih rekah Ob in Irliš; njihova trupla so robila rečne bregove 2500 km na daleč in mestoma po 5 m na debelo. Trupla posebnih, po 9 kg težkih rib so pokrivala svoj čas na vzhodnem obrežju Severne Amerike morsko površino 250 km daleč. Na morskem dnu pokrije mastna trupla takih poginulih živali blato in droben pesek ali grez. Zato pa mrtveci ne gnijejo, ker ni kisika, ampak se popeklinijo, to se pravi: razkrajajo se na sličen način kakor les in premog s suhim prekapanjem v peklino ali asfalt. Peklina je črna, krhka tvarina in se lomi školjkasto. Dobivajo ga največ v okolici Mrtvega morja (sirski asfalt) in na otoku Trinidad (ameriški asfalt). Pa tudi v Švici in v Dalmaciji pri Vrgorcu, kakor tudi v Rablju in Pliberku na Koroškem pridobivajo neko vrsto asfalta. Rabimo ga za tlakovanje ceste (asfaltiranje), pri zidanih stavbah kot samilo proti talni vlagi (izolacijska masa) ter v veliki meri za izdelovanje znane strešne lepenke. Iz njega delajo pokost ali firnež, črni pečatni vosek, z njim mažemo ladje in plahte, da so nepremočljive. Tudi parafin, ki smo ga omenili pri izdelovanju sveč, je zmes ogljikovodikov, ki so zaradi velikega števila ogljikovih atomov v molekuli — nad 20 namreč — pri navadni toploti trdni. Parafin, ki ga uporabljajo pri izdelovanju sveč, pa ne izvira iz petroleja, ampak iz katrana, ki ga dobivamo iz rjavega premoga, ako ga suho prekapamo. — V srednji Nemčiji se pečajo v veliki meri s katransko industrijo, najbolj ravno za pridobivanje parafina. Naravno je, da se dajo tudi iz čistega parafina vlivati sveče. Toda parafinovke niso posebno priljubljene, njih prosojna belina nikakor ne ugaja tako kakor lilijna belota stearinovk. Tudi se parafinovke zaradi lastne teže rade upognejo čez sredo. Vlivajo jih s posebnimi vlivalnimi stroji, po 100—400 naenkrat.

Ker veste, kaj so atomi in molekule, zdaj tudi lahko razumete, kaj je ozon; je namreč posebna vrsta kisika. Kisik se nahaja v zraku v takem stanju, da sta

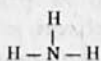
redno po dva atoma združena v eno molekulo, torej kot O_2 ali $O \equiv O$. O je namreč $2 \times$ močna prvina. V vodi veže kisikov atom po 2 atoma vodika. Lahko se pa zgodi, da se združijo namesto dveh po trije atomi kisika v molekulo; to se godi v naravi zlasti ob nevihtah, pa tudi zrak na morju in v jelovih gozdovih ima precej ozona v sebi; zato vas gozdni sprehod tako osveži in ga priporočajo zdravniki onim, ki bolehamo na pljučih. Obrazec za ozon bi bil O_3 ali pa

Ker se en atom ozona silno rad odtrga od ostalih dveh tovarišev in postane ob prvi priložnosti uskok, zato je O_3 močno okisovalno ali oksidacijsko sredstvo. Rabijo ga za beljenje platna; a klor, ki so ga rabili prej, ne more nadomestiti. Ime ozon ima od grške besede $\delta\zeta\omega$ = dišim, ker ima duh po kloru. Z ozonom čistijo tudi slabe vode, uničujejo v njih organske snovi, bakterije itd. Velike take naprave imajo v Leningradu, Braili na Romunskem in drugod.

Med svetilni moramo govoriti še o svetilnem plinu ter o acetilenu. Ako segrevate v železni posodi, retorti, v katero ne more zrak od zunaj, prav močno les, premog ali podobno snov, ako jih, kakor pravimo: suho destilirate, izžene vročina iz teh snovi vse, kar je v njih hlapljivega, v podobi plinov in par. Pare pravimo takim vrstam hlapov, ki se po ohlajenju zopet spremenijo v tekočino, plini pa so hlapi, ki ostanejo pri navadni temperaturi še vedno taki, to je plinasti. V velikem se vrši suho prekapanje premoga v plinarinah; tukaj potrebujejo za proizvajanje plina izključno črni premog; namesto železnih retort uporabljajo marsikje oblaste posode iz nepregorljive gline ali šamota, ki dolgo časa kljubujejo ognjeni vročini. Morda vas bo zanimalo, ako povem nekaj iz zgodovine svetilnega plina. Izum plinske razsvetljave je razmeroma novejšega datuma. Čeprav je bilo že v 17. stoletju znano, da se da dobiti iz premoga gorljiv plin, vendar so upeljali plinsko razsvetljavo v večji meri šele proti koncu 18. stoletja, in sicer najprej na Škotskem in Angleškem. Prvi izdelovalec v velikem je bil Murdoch leta 1792.; londonske ulice pa je razsvetlil leta 1814. Samuel Clegg. Za Londonom so prišla polagoma druga vlemesta. Slovenska mesta, ki imajo plinarne, so: Ljubljana, Maribor, Celje, Celovec, Gorica Trst. Ljubljansko plinarno so zgradili leta 1862.; bila je prvotno delniška družba, danes je last mestne občine. Ima pet plinohramov, dva po 500 m^3 , enega za 800 m^3 in največji drži 3000 m^3 .

100 kg dobrega premoga da kakih $28\text{--}30\text{ m}^3$ ali 28 do 30.000 l plina, ki tehta okoli 18 kg, poleg tega pa še kakih 5 kg katrana in 4 kg amonijakove vode, ki ju dobijo pri čiščenju plina; v retortah ostane po bivšem premogu še okrog $70\text{--}75\text{ kg}$ koksa, ki ga poznate iz kovačnic. Nič ne pretiravam, ako rečem, da je kataran, ki ga pridobivamo pri izdelovanju svetilnega plina kot stranski proizvod, več vreden ko svetilni plin sam. Med ostalimi stranskimi produkti je največ vredna amonijakova voda, to je raztopina amonijaka NH_3 v H_2O ; je namreč dragocen vir za pridobivanje različnih amonijevih spojin. Plin amonijak obstoji iz N in H. V premogu se nahajata ti dve prvini v obliki silno zamotano sestavljenih teles, a huda vročina retort ju spravi na skromno pot preproste spojine: NH_3 ali

to se pravi: 1 atom N (nitrogenija) se veže s 3 atomi H v amonijakovo molekulo. NH_3 plin se v vodi zelo rad topi — 1 l vode vpije celih 800 l NH_3 ! — in v tej podobi vam bo gotovo znana ostro vonjajoča tekočina salmijakovec, ki vam hitro izvabi solze iz oči, ako jo približate nosu. Velike množine amonijaka (NH_3), ki jih pro-

izvajajo neštete plinarne po svetu, uporabljajo v kemiji umetnih gnojil. V plinar-
nah imajo tudi posebne čistilnike, v katerih oproščajo svetilni plin raznih žvep-
lovih spojin, predvsem žveplovega vodika. To dosežajo z drobno zmletim Fe oksi-
hidratom, t. j. železno rudo, ki se nahaja pogosto v naravi pod imenom ruševce
ali borjevec. Borjevec se pri tem čiščenju spaja s S v žvepleni kršec ali pirit.
Ta se nahaja tudi v naravi kot krasna zlatorumena ruda, o kateri veste, da je
zmotila svoje dni Erjavčevega kmeta Čerina na Tolminskem, ki je mislil, da je
našel na svoji njivi zlat zaklad, pa se je moral kmalu prepričati, kako resničen
je pregovor: Ni vse zlato, kar se sveti. S, ki ostane še v svetilnem plinu, zgori
prižgano v žveplenasto kislino ali žvepleno sokislino, t. j. plin, čigar
ostri vonj dobro poznate od gorečega S; da, zaradi vročine plinovega plamena
zgoreva S deloma celo v žvepleno kislino, ki poogljji les in druge snovi v stanovanju
in razjeda železne dele, s katerimi pride v dotiko. Borjevec odstrani skoraj vse
žveplo, kar ga je v plinu, le tistega ne, ki se nahaja v spojin, imenovani žvepleni
ogljik CS_2 . Dobro je, da je tega plina le malo v svetilnem plinu. Čist svetilni plin
ima sledeče sestavine: 46% H, 37% metana, 8% CO , 4% težkih ogljikovodikov (med
temi 2–3% etilena in ca 1% bencola) in slednjič 1% CO_2 . — Očiščen svetilni plin na-
birajo v velikanskih plinohramih ali gazometrih (kakršne vidite v Ljubljani izpred
glavnega kolodvora) in odtod ga razvaja železno ocevje na kraje, kjer ga potre-
bujejo: v stanovanja za luč in kuho, do cestnih svetilk za razsvetljavo, do motor-
jev za pogon itd. — Ko svetilni plin zgoreva, se tvori iz njegovega C ogljikov
dvokis, iz njegovega H pa H_2O ; ta pa zaradi velike vročine v obliki plina. Če pa
prižgete plinovo svetilko v mrzli sobi, vam nastali vodni hlapi takoj porosijo
cilinder, ki zaradi tega rad počí. Tako svetilni plin pri zgorevanju na videz popol-
noma zgine, ker prehaja v dva plina (CO_2 in H_2O), ki nimata niti barve niti vonja.
— Poleg tega dobite pri zgorevanju plina vedno tudi nekoliko žveplenastokislega
plina SO_2 v stanovanje. To je vzrok, da vam nočejo uspevati v sobi priljubljene
cvetlice. SO_2 je zanje naravnost strup, za vas pa je mala množina tega plina —
hvala Bogu! — popolnoma neškodljiva, kakor uči izkušnja. Tudi H_2SO_4 , ki se
deloma poraja iz zgorelega S v plinu, se javlja v stanovanju bolj ali manj očitno;
ako ne snažite pri plinovih svetilkah prav pridno cilindrov, kmalu opazite na njih
črne pege. H_2SO_4 se seseda na njihovih stenah v predrobnih kapljicah; ker je silno
jedka tekočina poogljji prah, ki pade vanje. Tako si lahko pazložite rjave madeže
na plinastih cilindrih, ki jih nikoli ne opazate na cilindrih petrolejskih in oljnih
svetilk, katerih gorivo je popolnoma brez S.

Naj povem še kaj malega o naravi svetečega plamena, ki jo je kot
prvi spoznal slavni angleški kemik Davy; na svetilnem plinu vam jo najlaže
razložim in pokažem. Da je v svetečem plamenu mnogo ogljika, se lahko pre-
pričate, ako vtaknete vanj porcelanast krožnik. Ker se tako plamen mestoma
ohladi, se seseda na krožniku C v podobi saj. Vročina plamena je izločila C iz oglji-
kovih vodikov; ker pa jame ta C zaradi velike plamenove vročine žareti, zato je
vzrok njegovi svetlobi. Če pride C končno na robu plamena v stik z zračnim O,
tedaj tudi on zgoreva v CO_2 in zgine, to se pravi, izpuhti v okolico. Da je to res,
lahko pokažemo tudi z eksperimentom. Tisti srečniki, ki imajo priložnost, da
kuhajo na plin — kar je zelo pripravno in se po mestih vedno bolj udomačuje —
odvzamejo pri kuhi svetilnemu plinu vselej svetlobo; zato pa plameni tudi ne
delajo več saj, ker se C ne izloča več v njih. Kemiki, ki rabijo svetilni plin že
nad 60 let v svojih delavnicah za kuho, uporabljajo pri tem že takrat izumljeno
bunzensko gorilko, ki je bistveni del današnjih kuhalnih aparatov na plin.

Bunsenova gorilka je narejena tako, da prihaja na dan zmes iz svetilnega plina in zraka; dotok zraka pa se lahko poljubno uravnava (regulira), tako da ga prihaja več ali manj. Plinov plamen brez svetlobe je silno vroč, ker v njem trenutno zgoreva ves C. Ako vtaknete vanj snopič platinske žice, vam začne le-ta močno, svetlo žareti; pred seboj imate neke vrste žarnico. Plinova žarnica, ki pomenja največji napredek v plinski razsvetljavi, ni nič drugega kot ta poskus, a zelo izpopolnjen. Tudi pri plinski žarnici vzamemo plamenu svetlobo, kakor pri Bunsenovi gorilki s tem, da dovajamo zrak. Ne svetli, a silno vroči plamen razžari nato pleten stožec, ki visi v njem in mu navadno pravimo »nogavičica«. Ta sestoji iz okisov zelo redkih prvin, namreč iz cerovega in torovega okisa, o katerih so kemiki že davno vedeli, da izžarevata zelo svetlo luč, ako ju segrejemo. To lastnost popolnoma izkoristiti pa se je posrečilo šele dunajskemu kemiku Auerju, ki se je dolga leta ubijal s poizkusi v tej smeri. Pokazal je, kako je treba izdelovati žarnične nogavice. Že leta 1885. je napravil prvo žarnico za sobno razsvetljavo, popolnoma porabna pa je postala šele leta 1891.; a tudi potem so jo še mnogo zboljšali, da so dosegli namesto prvotne blede lunine svetlobe prijetno belo luč, ki je veselje za sleherni oko. — Da bi ugotovili svetilno moč plina, so prvotno primerjali njegovo luč s plamenom sveče iz kitovega mozga, in sicer takega plamena, ki porabi po 12 dekagramov opermaceta na uro; to svečo so imenovali *normalno svečo*. Danes uporabljajo kot normalno svečo amilooacetatovo svetilko, ki jo je sestavil Hefner-Alteneck. Sonce napravlja svetlobo za 288.000 takih normalnih sveč, luna le svetlobo za $(0,5) \frac{1}{2}$ normalne sveče, najmanjša množina za naše oči, še zdrava, mora biti 10 normalnih sveč. V splošnem pa mora dajati plinska razsvetljava vsaj 13—15 normalnih sveč svetlobe. Ker danes toliko slišimo o zeppelinških zrakoplovih, naj omenim še to-le: 1 l svetilnega plina tehta 0,6 kg, 1 l zraka pa 1,3 g; torej je plin bistveno lažji; lahko ga porabimo za polnjenje zrakoplovov. Ker tehta odrasel človek povprečno 75 kg ali 75.000 g; je treba 107.143 l (nad 107 m³) svetilnega plina, da mu drži ravnovesje, da drži človeka v zraku, pri čemer pa balonove teže same še nismo upoštevali. O zanimivi acetilenski luči in njeni praktični uporabi se pomenimo prihodnjik.

(Dalje.)

KAREL ROSNER:

Moji spomini na Anglijo

8. Winter, Spring in Summer term.

Bilo je konec počitnic, konec ogledovanja raznih zanimivosti po angleških mestih in začel se je »Winter term«, semester, ki traja od srede septembra do srede decembra.

Življenje v college-u se ni prav nič spremenilo. Vreme je postajalo vedno bolj in bolj megleno in deževno. Temperatura se je tako spreminjala, da je le redko kdo v college-u bil brez nahoda ali kašlja. Toda vsemu smo se polagoma privadili. Dnevno smo dobivali vsi tablete in tako smo bili, kakor je trdila šolska bolniška sestra, »zavarovani proti vsem komplikacijam, ki se jih mlad človek lahko naleze ob tako nestanovitnem vremenu«. Nekateri so kljub rednemu uživanju tablet zboleli, drugi pa so bili zdravi, čeprav so skoraj dnevno metali tablete v stranišče ali kanal.

Že v začetku oktobra smo prenehali igrati tenis in ga nadomestili z nogometom.

Drugače pa je ostal dnevni spored isti.

Na koncu semestra smo v šoli priredili igro ali bolje rečeno gledališki nastop, v katerem je bila glavna točka Cinderella (izg. sinderela), pravljica o Pepelki.

V učilnici za latinščino smo postavili oder, montirali zavese in luči. Kulise so bile raznobarvne plahte in rjuhe, orkester pa boben, na katerega je tolkel nek dijak, in klavir, na katerega je igrala neka prijateljica ravnateljjeve hčerke.

Osebe v igri so bili večinoma dijaki, skoraj vsi profesorji in ravnateljjeva hčerka. Občinstvo, ki je gledalo predstavo, so bili dijaki, njih starši in sorodniki ter drugi povabljeni gosti.

V soboto zvečer, sredi meseca decembra, se je pri nabito polni »dvorani« začela predstava.

Najprej je gospodična pri klavirju zaigrala angleško himno.

Nato se je pričela prva točka. Rdeče zavese so se odgrnile in reflektor je metal svetlobo na skupino šestih dijakov s trobentami iz lepenke v ustih. Pred nje je stopil »kapelnik« in občinstvo je začelo burno ploskati. Na odru so zatrobentali neko znano angleško pesem. Občinstvo je začelo peti z njimi in ob navdušenem ploskanju so se zavese spustile.

Druga točka, katero je prav tako spremljalo odobravanje občinstva, je bil smešen dvogovor med učiteljem in učencem.

Tretja in zadnja ter glavna točka pa je bila igra o »Cinderelli«. Ker je primanjkovalo žensk, so nekateri igralci nosili krila, kar je seveda povzročilo velik krohot. Ko pa je najdebelejši profesor, ki je igral kraljeviča, poljubil »Pepelko«, ki ni bila nihče drugi kakor eden izmed najslabših dijakov, preoblečen v gospodično, je nastal takšen krohot, da se je morala predstava za nekaj minut prekiniti. — Tudi scena v dvoru je bila posrečena, saj so se dijaki izvrstno znali šopiriti in igrati razvajene gospodične. Mačeha, katero je igrala angleška učiteljica, je bila prav dobro podana.

Predstavo, ki se je res prehitro končala, ko je bila tako zabavna, je zaključil ravnatelj. Pohvalil je vse igralce in nam želel vesel božič in srečno novo leto.

V novem letu nas je čakal še Spring term, ki je trajal komaj dva in pol meseca, za njim pa Summer term od začetka maja do srede julija, ko je bilo treba zelo pridno študirati. Na koncu semestra je skoraj vsakega strašil izpit; če že ne državni, pa vsaj šolski.

In tega smo se dijaki zavedali.

Jaz sem se s šestimi drugimi dijaki pripravljaj za državni izpit iz angleškega jezika, ki bi se naj vršil 25. julija. Venomer smo ponavljali angleško slovnico, pisali dnevno naloge in se vztrajno vadili v izgovorjavi.

V začetku julija pa je prispela novica, da se bo izpit v Londonu vršil štiri-najst dni prej, kakor je bilo prvotno določeno. To je povzročilo, da se en dijak k izpitu sploh ni prijavil, drugih pet pa se nas je učilo s podvojeno maglico.

Končno je prišla noč, v kateri najbrž nobeden nas petih ni posebno mirno spal. Zjutraj smo se s sestro angleške učiteljice odpeljali v London.

Pismeni izpit je trajal tri ure dopoldne in ustni dve uri popoldne. Pet dni kasneje nam je v šoli ravnatelj povedal, da smo izpit vsi uspešno napravili.

Po uspelem izpitu je bilo konec mojega petnajstmesečnega šolanja na Angleškem, odkoder sem se vrnil s prijetnimi spomini.

O štirih letnih časih

Vsakdo je vesel pomladi,
pot poleti s čela teče,
nič jesen ti ne odreče,
zima je kot po navadi.

Kadar se pomlad oznanja,
ptički vsi začnejo peti,
travniki pa zeleneti,
drevje v gozdu se ji klanja,
cvetje v vetru ji pozvanja.
Zelenijo vsi nasadi
in ljudje se zde bolj mladi,
se življenja veselijo
in radostno govorijo:
vsakdo je vesel pomladi.

Vse drugačno je poletje,
sonce vroče nam pripeka,
da razgreje se opeka,
vse povsod je samo cvetje
in brezskrbno glasno petje.
Kdor je suh, ta nič ne reče,
ko mu sonce hrbet peče,
debeluha dih pojema,
vendar pa enak obema
pot poleti s čela teče.

Ko poletje je zbledelo,
sonce že manj toplo sije,
tudi dež se rad ulije,
pada listje zrumenelo,
v vetru se vrti veselo.
Alkohol v potokih teče,
sadje se suši in peče,
nihče se takrat ne posti,
jabolk, hrušk, vsega je dosti,
nič jesen ti ne odreče.

Več mikjer ne vidiš trave,
vse pozimi sneg pokrije,
oster veter vmes zabrije,
v snegu se blešče planjave
in goré so vse sanjave.
Majhni, večji, stari, mladi,
vsi bi smučali se radi
in če tam okrog božiča
še zakoljemo prašiča,
zima je kot po navadi.

E. K - I Č:

Viktorju Hugoju

Prerok si pravi bil, Hugo, res pravi,
saj menil si, da bo človeški rod
v stoletju dvajsetem živel povsod
brez vojske, srečno v svoji očetnjavi.

Prerokba tvoja dalje še to pravi,
da bo po nebu letal zračni brod,
ki sipal srečo bo po zemlji tod
in bo simbol miru ter vodil k spravi.

Poglej Varšavo, Helsinke, Lublin
ter Viborg, Dunquerque, London in Berlin,
Hamburg, Milan, Turin in Coventry,

Solun in Bitolj, vso predolgo vrsto!
Prerokbi tvoji zdaj verjamem čvrsto.
Le kje je sreča? Vidim dim in kri!

* NOVE KNJIGE *

Silvin Sardenko: Mlajši sin v pesmi in podobi. Svetopisemska prilika. 1941. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Strani 32. Priloga »Glasnika presv. Srca Jezusovega«, a tudi v prodaji. Za »Trojnim klasjem« se je Sardenko oglasil z novo pesmijo — pesniško parafrazo svetopisemske prilike o izgubljenem sinu. Povod za to delo so mu dale prelepe slike Jožefa Führicha, enega izmed največjih zastopnikov cerkvene umetnosti preteklega stoletja (1800 do 1876). Naš mojster arhitekt profesor Plečnik je vzpodbudil pesnika, naj bi ob 140 letnici slikarjevi k njegovi znameniti umetnini osmerih risb zapel pesem, ki naj bi nam bila »nad meso časovna«. Veliko si je upal Sardenko, hoteč ustreči mojstru arhitektu. Nič čudnega ni, ako imamo v vseh književnostih izgubljenega sina dramatiziranega, ker je prilika kar živa za oder, a meditativna epskolirična interpretacija je le preveč tvegana zadeva, ki se tudi Sardenku ni tako posrečila, kakor bi želeli. V zgodbo o izgubljenem sinu nas uvaja s »Predomislenkom«, v katerem tolmači misel prilike in jo aplicira na slehernega.

Priliko samo obdeluje v osmih poglavjih: Sproščen, 1. Imel je neki človek dva sina, 2. In mlajši izmed njih je rekel, 3. Oče, daj mi delež imetja; Zaslepljen, 1. Vse reči je skupaj spravil, 2. Odpotoval je v daljno deželo; Izgubljen, 1. In zapravil vse je imetje, 2. Šel je v se...; Zapuščen, 1. Jaz pa tukaj od lakote ginem, 2. Vstal bom in pojdem k svojemu očetu; Ponižan, 1. Oče, grešil sem zoper nebesa, 2. In vstal je ter šel k očetu; Skesan, 1. Zagledal zdaleč ga njegov je oče, 2. In milo se mu je storilo; Oživiljen, 1. Oče, grešil sem zoper nebesa, 2. Pri nesite brž oblačilo; Najden, 1. Spet je najden izgubljenec, 2. S polja pride brat

starejši. — Verzi Sardenku gladko teko in so nekatera poglavja, kakor bi bil še vedno »V mladem jutru«, drugod pa človek kljub lepi zvočnosti čuti prisiljenost in marejenost v izvajanjih, primerah in besedju, kar krati pravo veselje ob delu, ki bi bilo lahko umetnina, vredna osmerih Führichovih risb. Čeprav ta pesem ne bo »nad meso časovna«, je v njej vendar več pravega Sardenka kakor v »Trojnim klasju«.

Dr. Joža Lovrenčič: Ivon Pogumnik. Bretonska pripovedka. 1940. Mladinska založba Ljubljana. Začetnice, vmesne slike in naslovno risbo je napravil profesor Francè Podrekar. Salezijanska tiskarna na Rakovniku v Ljubljani. Str. 53. Cena din 12. V »Slovincu« 30. novembra 1940 je poročal o tej mladinski knjigi, ki je ponatis iz Volčevega »Vrtca«, dr. Tine Debeljak takole: »Na 53. straneh je podana živahno in zelo mazorno pripovedka iz bretonskega obmorskega kraja, ki jo pa Lovrenčič pripoveduje prosto po naše ter res v pravi pripovedni tehniki. Že začetni stavki so klasično pravljlični, kako dvanajstero otrok čaka svojega očeta na oknih, za trinajstega pa ni več okna, zato čaka očeta na vratih. In prav ta trinajsti je izredno pogumen, kar mu pride pozneje prav, ko doživi brodolom in se zateče v neki grad, kjer kraljuje strašen velikan. Tam mora prav po zgledu ruskih junaških bilin opraviti nekaj težkih del, ki se mu posrečijo šele ob pomoči in nasvetu zaslužnjene Cilke, s katero skleneta pobegniti. Po čarobni kuhi treh kapelj krvi in s čarobnimi kroglicami se jima posreči ubežati pred velikanovim zalezovanjem. Toda še po eni preizkušnji, ko pogumnega Kerverja začara velikanova botra čarovnica, se posreči Cilki z uporabo zadnje čarobne kroglice pre-

prečiti poroko svojega izvoljenca s čarovnico. Končno se ljubeča Kerver in Cilka najmeta ter praznujeta slavnostno poroko.

To je snov te bretonske narodne pravljice, ki jo res v pravi pravljичni dikciji, preprosti, nazorni in ne prenatrpani z besedami in dejanji, kakor so nekatere naše pravljичne zbirke, pripoveduje znani pripovednik dr. Joža Lovrenčič. Tudi ilustracije in inicialke prof. Podrekarja so podane v zelo izrazitih črtah ter se prav lepo ujemajo s snovjo in obliko pripovedke, ki bo bralcem še dolgo ostala v spominu.

P. R. Plus d. J.: Izžarevajmo Kristusa. Beseda modernim apostolom. Ljubljana 1941. Prevedel dr. Vilko Fajdiga. Založile ZKN, ZKU, ZKKM (Katoliška akcija deklet). Tisk Zadružne tiskarne v Ljubljani. Str. 124. Cena broš. din 16.—, vez. din 24.—. Patra Plusa poznate vsaj iz njegovih lepih člankov, katere prinaša v prevodu »Naša zvezda«. V predgovoru te njegove knjige izveste, koliko lepih del je napisal o duhovnem življenju. Kakor so vse aktualne in bi bilo prav, če bi jih imeli v prevodu, — doslej smo imeli samo njegovo »Bog v nas« — je vendar prav posebno za naš čas važna »Izžarevajmo Kristusa«. Potrebno se mu je zdelo, da napiše posebno knjigo o apostolatu, o katerem se sicer mnogo govori, posebno sedaj v dobi Katoliške akcije, vendar ne vedno povsem pravilno in zares krščansko. Zato je posvetil prvobornemu za zmago Cerkve v naših časih prelepe misli, v katerih jih opozarja, da ne more biti apostol, kdor se ni potrudil postati po milosti in resnici »drugi Kristus« in da zato sme biti vse njegovo apostolsko delo le »izžarevanje Kristusa«. Kolikor se bodo v potih in ciljih sodobnega apostolata približali temu vzoru, toliko bodo uspeli. V Uvodu »Kako izžarevajmo Kristusa?« nakaže pot, ki naj bi jo hodili: biti Kristus, v tem je vse krščanstvo, izžarevati Kristusa — ves krščanski apostolat, ker ni dovolj, da je kdo Kristus

samo zase, temveč naj pokristjani tudi osredje, v katerem živi. Hoditi je treba samo Odrešenikovo pot. Kakor je Kristus stopil z nebes, se učlovečil, trpel in bil pokopan, tako se mora človek ponižati, učlovečiti, odpovedati in biti pokopan. V štirih delih nam v posebnih poglavjih Z višave, Ponižajmo se, Bog daje rast. Napravimo resnico vidno, Napravimo resnico privlačno, Naš zgled bodi junaški, Žrtev in svetost, Žrtev in osvajanje, Kakšna bodi žrtev, Učenikov zgled, Poizkusimo — po svetem pismu in življenju neprisiljeno in prijetno vzpodbudno kaže, kako bi človek mogel in moral rasti v apostola, ki ne bo vzdihoval v zmedo časov, temveč rekel, kot pravi avtor v »Zaključku«: »Če je tako, da je vse slabo, bo pač več dela za tiste, ki hočejo, da bi bilo dobro.« In če kdo, mora mladina, katoliška mladina hoteti dobro. Za svoje veliko poslanstvo — izžarevati Kristusa vedno in povsod pa se mora pripraviti. Zato Plusovo knjigo v roko, njene misli in izvajanja pa v srce in v dejanje!

Prof. L. Mlaker: Kazalo h Grudnovi in Malovi Zgodovini slovenskega naroda. Sestavil —, 1941. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju. Str. 128. Grudnova in Malova Zgodovina slovenskega naroda, ki je za nas gotov najpomembnejša knjiga, kar jih je izdala Mohorjeva družba, je šele s tem Mlakerjevim Kazalom popolna. Tudi profesor Mlaker je opravil delo, ki je vredno vsega priznanja. V prvem delu (str. 7—58) podaja vsebinsko kazalo, ki je prav za prav strnjen ekscentpt vseh 2296 strani Zgodovine, v drugem delu (str. 61—116) je skrbno in pregledno po abecednem redu podan Register krajev in oseb in nato še Kazalo slik (str. 119—128). Kdor ima celotno Zgodovino, si bo gotovo z veseljem naročil Mlakerjevo Kazalo, kdor pa Zgodovine še ne pozna in bi naročil Kazalo, ga bo brez dvoma navdušilo, da bo hotel imeti našo — knjigo knjig.

* FILATELIJA *

Prof. Štefan Plut:

Kramljanje o filateliji

II. filatelistična razstava banovine Hrvatske bo odprta 16. marca v Zagrebu. Zamišljena je v velikem obsegu, saj bodo razstavni predmeti razloženi v 500 izložbenih omaricah. Da se pokrijejo stroški te prireditve, bosta izšli dve znamki. Na prvi (1,50 + 1,50 din) bo slika zagrebških Kamenitih vrat. (Po odhodu Tatarov, ki so l. 1242. uničili oba dela tedanjega Zagreba, t. j. Kaptol ali prvotni Zagreb in Gornji grad ali Gradec, je Gornji grad dobil obzidje, v katerem je bilo četrto vrat, od katerih so ostala do danes le Kamenita vrata. V njihovem prehodu je zaobljubna kapelica v Marijo, ki se ji hodijo Zagrebčani priporočati in ji prižigati sveče.) Druga (4 + 3 din) znamka pa bo nosila sliko zagrebške katedrale, kakršna je bila, preden so podrli obzidje in stolpe, ki so varovali katedralo in pripadajoče zgradbe, in preden so zamenjali stari zvonik z novima, sezidanima v psevdogotskem slogu. (Tudi katedrala je — vsaj v nekaterih svojih delih — iz XIII. stoletja; zidati jo je začel škof Timotej (1262—1287, pozneje so jo veliko popravljali, izpreminjali in dopolnjevali drugi škofje.) — Znamke bodo tiskane v malih polah s 25 polji; na 16 poljih bodo vtisnjene znamke, na pet polj pride propagandno besedilo: II. Filat. izložba Banovine Hrvatske, na štiri pa hrvatski grb z napisom HFS (t. j. Hrvatski filatelistični savez). Izdanih bo 104 000 stavkov, torej po 6 500 malih pol od vsake vrednosti. — Izven vsakega dvoma je, da naša poštna uprava doslej še ni izdala znamk, ki bi vzbudile toliko mešanih čustev, kot jih bodo te. Pošt-

ninska (frankaturna) vrednost obeh znamk je 5,5 din, doplačilo pa 4,50 din, kar je pri samo dveh znamkah dovolj. Manj bo razveselila filateliste, ki slučajno niso Zagrebčani, vst, da te pošne znamke ne bodo na prodaj na drugih poštah v državi razen pri poštne uradu, ki bo v dnehi razstave posloval na razstavišču. Kdor bo torej hotel imeti ti dve znamki, bo moral ali sam v Zagreb, ali se bo moral obrniti na posrednika, trgovca itd., kar seveda bo znamki več ali manj podražilo. Najmanj veseli pa bodo znamkarji obvestila, da more dobiti obe znamki le, kdor o b e n e m k u p i v s t o p n i c o na razstavo. Tako se bo temeljna vrednost 5,50 din povečala za doplačilo 4,50 din, za posredniške stroške in za vstopnino (menda 5 din) na najmanj 13 din. (Pripominjam, da imajo organizirani znamkarji neko prednost: največ 5 stavkov lahko kupijo po 10 din, nadaljnjih 11 stavkov pa po 12,50 din.) — So pa te znamke tudi sicer zanimive. Kot rečeno, bodo tiskane v malih polah, ne dosti večjih od blokov. Tako bodo prišli na svoj račun tudi zbiralci blokov, prav tako pa tudi zbiralci priveskov. V nekaterih državah (Belgija, Danska, ČSR itd.) so tiskane znamke tako, da se jih drže priveski, lističi, ki so potiskani z reklamnimi, propagandnimi ali drugačnimi napisi. Posebna filatelistska pasma se je vnela za zbiranje znamk s priveski; tej modi so sledili tudi mnogi naši zbiralci, ki jim bodo znamke, o katerih govorimo, nudile dovolj gradiva za povečanje njihovih zbirk. (Pomislmo samo, da takemu zbiralcu ni vseeno, ali je privesek na desni ali na levi, zgoraj ali spodaj in da je priveskov pri teh znamkah, kar dve vrsti; kdor bo hotel

imeti vse možne kombinacije, mu ne bo zadostovala samo po ena pola od vsake vrednosti.) Kratko: pri tej izdaji znamk je preimeno poskrbljeno, da bodo razprodane vse znamke in da bodo dober zamenjalni, kupčijski in špekulacijski predmet.

K sedmim stavkom novih znamk, ki jih bo letos izdala naša poštna uprava (glej Mentor št. 5), se jih bo pridružilo še nekaj. Že napovedane znamke v korist gradbenega društva ptt uslužbencev bodo izšle kar v dveh stavkih; pri enem bodo napisi v cirilici, pri drugem v latinici. — Letos praznujejo Hrvatje 1500 letnico svojega pokristjanjenja. Vrhunec proslav te preimeno obletnice bo evharistični kongres v Zagrebu junija meseca. V kritje stroškov kongresove organizacije bosta izšle dve znamki z doplačilom. Prva (1.50 + 1.50 din) kaže kapelico sv. Martina v Porta aurea v Dioklecijanovi palači v Splitu, druga (4 + 3 din) pa krščenje Hrvatov in Višeslavovo krstnico (iz VII. stol.). Izšlo bo 112 000 popolnih stavkov. — Da bo gmotni uspeh še večji, bo znamka za 4 + 3 din izdana tudi v posebnem bloku; blokov bo izdanih 80 000.

*

Znamke Zveze bojevnikov se dobro prodajajo ne samo na področju ljubljanske poštne direkcije, marveč tudi zagrebške in belgrajske, ki sta dobili po 25 000 popolnih stavkov, ki so menda že vsi razprodani.

*

Strah pred ponarejenimi in popravljenimi znamkami. Poleg ponarejenih se znamkar najbolj boji popravljenih znamk, t. j. poškodovanih znamk, ki pa so bile tako večje popravljene, dopolnjene in v posameznih delih obnovljene, da jih neizkušeni zbiralec — pa mnogokrat tudi izkušeni — sprejme v zbirko kot povsem neoporečne. Tehnika popravljanja znamk je prav gotovo na višku; razumljivo je tedaj, če je v nemškem

zakoniku določba, da je treba popravljenе znamke vselej vidno kot take označiti. Zlasti stare (klasične) znamke so često v slabem stanju: manjkajo jim zobčki in oglički ali so zarežane ali zatrgane, odgrnjen jim je tisk, vidna so, če pogledamo znamko proti svetlobi, tanka mesta »okenca«, izgubile so, če niso bile rabljene, originalni gumi, zlasti velikokrat pa svežost svojih barv. Te lepote napake zmanjšujejo znamki vrednost na nekaj odstotkov one vrednosti, ki jo ima istovrstna lepo ohranjena znamka. Nič čudnega ni tedaj, če že od nekdaj poskušajo ali trgovci z znamkami ali zbiralci sami odstraniti ali prikriti take pomanjkljivosti. Sedaj, ko je filatelija v polnem razmahu, pa je nastal celo nov poklic, poklic reparaterja ali popravljalca poškodovanih znamk.

Zanimive so potreščine teh »zdravnikov«. Fina rezila, ravna in ukrivljena za prirezovanje, precizna, votla, okrogla dletca za napravljanje luknjic med zobčki, posebna masa, iz katere se napravijo izgubljeni zobčki, fini lasni čopiči za obnovitev drobne slikarije na znamki, skrinjica z akvarelnimi barvicami, lepilo za obnovev prvotnega gumija, povečevalno steklo, montirano na stojalu, raznovrsten papir za krpanje »okenc« in še marsikaj drugega, kar je tovarniška tajnost tovrstnih strokovnjakov. V takih zdraviliških popravilih letno na tisoče redkih znamk, kar je znak, da večina filatelistov pripada oni skupini zbiralcev, ki se ne zadovolje s tem, da znamko imajo, marveč jo hočejo imeti v — vsaj za oko — neoporečnem stanju. (So namreč tudi zbiralci, ki sprejmejo poškodovano redkost, takšno kot je, v zbirko, samo, da zamaše tam zevajočo vrzel. Opravičujejo se, češ, slika kakkega staroslavnega umetnika je še vedno umetnina, čeprav je morda odgrnjena, raztrgana, in predstavljajo, da bodo poškodovanko nadomestili z dobro ohranjeno znamko, čim jim bo mogoče; do takrat pa ji obzirno spregledujejo napake zaradi njene častit-

ljive starosti. Takim zbiralcem v ostrem nasprotju so oni, ki v zbirko znamke ne sprejmejo, če ni dejansko — ne samo za oko — brez vsake napake.) Naravno je, da so popravljene znamke nekaj več vredne kot poškodovane, a še vedno več kot 50 odstotkov cenejše kot dobro ohranjene.

Včasih pa ti zdravniki ne zdravijo le bolnih znamk, marveč popravljajo tudi zdrave in napravljajo iz njih »še več vredne« znamke. S strgulcem odstranijo pretisk ali poštni žig, če so nepretiskane oziroma nežigosane znamke dražje. Rezanim znamkam napravijo zobčke, kadar so zobčaste znamke iste vrste več vredne itd. To pa seveda ni več popravljanje, marveč ponarejanje.

Zadeva glede znamk, ki naj bi izšle v spomin L. Koširja in obenem v korist Društva ozir. Doma ptt uslužbencev s področja ljubljanske poštne direkcije, je krenila z mrtve točke. S pristojnega mesta je dana obljuba, da bodo te znamke izšle še letos — v 4 ali 5 mesecih — prav gotovo pa v začetku drugega leta. Osnutki, ki jih je napravil umetnik B. Jakac, so v glavnem gotovi in res lepi. Na prvi znamki (50 + 25p) bo slika Triglava v ornamentu iz triglaviških rož, na drugi (1 din + 25p) pa motiv iz Maribora. Tretja (1,50 + 50p) bo imela naslikan dolenski grad Otočec (blizu novega mesta), znan iz Tavčarjeve povesti Otok in Struga, na četrta (5 + 5 din) pa bo Koširjev lik. Zanimivo je, da bodo pribitki pri prvih treh znamkah, ki bodo tiskane vsaka po 500 000 kosov, zelo majhni in le pri zadnji, ki je res bolj filatelistom namenjena, bo doplačilo tolikšno kot poštninska (frankaturna) vrednost. Zato pa bo ta znamka tiskana v polovico manjši nakladi. Pri tej priložnosti naj omenim, da namerava FK Ljubljana prirediti posebno spominsko svečanost z odkritjem spominske plošče na rojstni hiši Lovrenca Koširja. O tem pa kaj več pravočasno.

Na Slovenskem je 9 filatelističnih društev oziroma klubov z 221 člani; od dru-

štev so tri v Mariboru, dve v Ljubljani, po eno pa v Celju, Kamniku, Šiški in na Jesenicah.

Do lanskega leta so bili jugoslovanski znamkarji organizirani v Jug. filat. zvezi, ki pa se je po — izstopu hrvatskih filatelističnih društev in klubov — razdružila. Sedaj sta dve samostojni zvezi: Hrvatski filatelistički Savez (H.F.S.), ki druži Hrvate, in Jugoslovanski filatelistički Savez (J.F.S.), kjer so včlanjena srbska in — za enkrat še — slovenska filatelistična društva ozir. klubi. V obeh zvezah je bilo konec leta 1940. 39 društev z 1591 člani; od tega odpade na J. F. S. 26 organizacij z 964 člani in na H. F. S. 13 organizacij s 427 člani. Število neorganiziranih filatelistov — mladi zbiralci pri tem niso šteti — se letos ceni na 5000 do 5500 in te bi bilo treba pripraviti do tega, da ustanove v krajih, kjer še ni filatelističnega društva, svoj klub ozir. da se pridružijo že obstoječim. Tudi filatelistična mladina naj bi se organizirala, kajti zbiralec-samotarec, ki hodi po svojih stezicah, tvega, da svojega cilja v zbiranju ne bo uspešno dosegel. Zlasti na srednjih, meščanskih in strokovnih šolah naj bi se ustanovili filatelistični krožki (morda pod okriljem kakšnega že obstoječega, od prosvetne oblasti dovoljenega dijaškega društva). Nič zato, če bi krožki imeli samo 10 do 20 članov; za tolažbo povem, da je med 39 filatelističnimi društvi, ki sem jih preje omenil, 18 takih, ki imajo manj kot 20 članov.

Vrednost vseh jugoslovanskih znamk, izdanih do konca l. 1940, po Michlovem ceniku je, kot je izračunala meka filatelistka, 10.029 din za rabljene in 18.877 din za nerabljene. V tej ceni pa niso upoštevane nekatere redkosti, ki jim tudi Michlov cenik ne navaja cen.

Lov na posebnosti. Naši filatelistični listi so zadnje čase polni navedb o mnogih pogreških na Gutenbergovih znamkah in znamkah, izdanih v korist Jugoslovanske lige proti jetiki ozir. Bojev-

niške zveze. Mnogi obsojajo to pehanje za »specialitetami« in po pravici: prava filatelija ni pikolovstvo in iskanje dlake v jajcu, marveč zbiramo zaradi zadovoljstva in veselja, ki ga imamo z znamkami.

Zadnjič smo »pohvalili« irsko poštno upravo, da je edina od evropskih, ki letos ni izdala novih znamk. No, izkazalo se je, da pohvale ni zaslužila: izšle so tam znamke iste vrste, kot so bile doslej v prometu, a z novim vodnim znakom E (začetnica besedice EIRE = Irska).

Neka mlada filatelista v Italiji je našla med starimi družinskimi papirji in pismi skupek 8 nerabljenih 10 centesimskih znamk avstrijske poštne uprave v Lombardiji iz leta 1850. Srečni najditeljici se za doto ne bo več treba brigati, kajti za najdeni osmerek bo lahko dobila celo premoženje.

»**Črni peni**« je znamka, ki je bila (tudi za današnje, kaj stroge pojme o lepoti znamke) izredno lepo izdelana, kar je gotovo tudi eden od vzrokov, da je takoj vzbudila zanimanje (prva dva dni je bilo prodanih te znamke 600.000 kosov, v vsem času pa, kar je bila v prometu, to je od 6. maja 1840. do 9. februarja 1841. pa skupaj 68.158.080 kosov), da so njo in »sorodnice« kmalu začeli zbirati in da se danes dobi ta znamka sorazmerno lahko in ne predrago. Dražja pa so cela pisma z znamko in žigom: neko takšno pismo z žigom od 6. maja 1840. je bilo predano za 675 švicarskih frankov.

Tudi »črnemu peniju« hočejo vzeti pravico prvorojenca. Že leta 1935. so se pojavile vesti, da so bile najdene najstarejše prave poštne znamke; nekje v Grčiji so dobili med listinami izpred l. 1840. del pole z znamkami, ki imajo obliko pravokotnika in v okviru, sestavljenem iz črt in točk, vtisnjeno vrednost: lepta 40. Tisk je črn na belem papirju; na hrbtu pole je datum in lastnoročni podpis guvernerja in obenem poštnega upravnika otoka Poros, kjer je bila takrat gr-

ška državna tiskarna. Zapis na hrbtu pole je iz leta 1831., kar bi govorilo za to, da so znamke starejše od črnega penija; pisma, frankirana s temi znamkami, pa so znana iz poznejših časov: eno iz leta 1840. (25. dec.) — to je bilo leta 1935. razstavljeno na dunajski filatelistični razstavi — drugo pa je še mlajše. O pomenu in namenu teh znamk — ne glede na to, da jih mnogi smatrajo za popolne potvorbe — si zgodovinarji znamkarstva niso na jasnem in zato jih strokovno slovo ne omenja mnogo.

Švicarski filatelistični listi so že oktobra prinesli barvaste priloge s slikami dobrodelnih znamk, ki naj izidejo meseca decembra (kakšen smisel za propagando!). Švicarska poštna uprava izdaja že od 1915 vsako leto decembra take znamke pod geslom: Pro juventute (za mladino) in izkupički od njih so vsako leto večji. Od leta 1935. so motivi na teh znamkah ženske narodne noše iz raznih švicarskih kantonov, na eni od štirih znamk posameznega stavka pa je slika kaknega znamenitega Švicarja. Do l. 1935. je bila njegova slika vedno na znamki najvišje vrednosti. Zveza švicarskih ženskih društev pa je v tem videla preveliko poudarjanje vrednosti moškega in zapostavljanje ženske in je zato protestirala pri poštni upravi, ki je kavalirsko ugodila pritožbi: od tedaj je slika znamenitih Švicarjev (letos n. pr. Gottfrieda Kelerja, enega najboljših švicarskih lirikov) redno na znamki najnižje vrednosti.

Eden najvažnejših pripomočkov pri zbiranju je znamkarju **cenik za znamke ali katalog**, saj ga obvešča ne samo o cenah, ki so — zlasti pri znamkah držav, ki so takrat ravno v »modi« — močno izpremenljive, sledeč zakonitostim povpraševanja in ponudbe, pa tudi špekulacije a la hausse, marveč še o mnogočem drugem, kar pravi filatelista mora vedeti. Ceniki, ki jih je v Evropi v rabi pet ali šest, izidejo vsako leto; da pa je znamkar še bolj na tekočem, izhajajo tudi mesečni

dodatki k cenikom. Pri nas je najbolj znan in uporabljen nemški Michlov katalog. Za tisk vse njegove letošnje naklade je bilo treba 24 vagonov papirja.

Zanimivi so oglasi v filatelističnih listih, dražbenih seznamih, cenovnikih itd., kakor: Izpopolnite svojo zbirko znamk prvega stoletja! ali: Bodite tudi Vi znamkar in začnite graditi svojo zbirko znamk

z znamkami drugega stoletja filatelije! — Ti oglasi kažejo, da bo 6. maj 1941 res pomembna meja v znamkarstvu: mnogi filatelisti bodo s tem dnem končali nadaljnje zbiranje in bodo v svoji zbirki le še mašili praznine, ki jih povzročajo manjkajoče znamke, še več pa bo takih, zlasti med mladino, ki bodo začeli z zbiranjem znamk, izišli po tem terminu.

* ŠAH *

„Šola za začetnike“

(Vodi Bogo Pleničar.)

Študij srednje igre je brez otvoritvene teorije nemogoč. Zato je potrebno teoretično znanje za otvoritvene igre, o katerem smo obširno govorili v prejšnjih letnikih »Mentorja«.

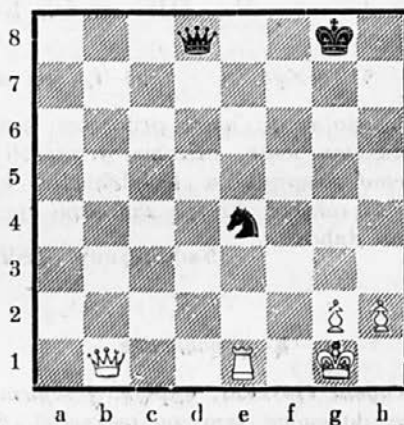
Vsak napad mora biti premišljen, dobro organiziran. Jedro vsake partije je boj okoli središča, ki ga moramo pripraviti že pri otvoritvi. Za otvoritev ti služi teorija, v srednji igri pa igra fantazija največjo vlogo, ki jo prinaša šele mobilizacija. Fantazija se pa ne pokori zakonom, pač pa zgledom. Ob tujih zgledih se tudi pri šahu, kot v življenju sploh, vнемajmo lastni. Vendar so tudi kombinacije srednje igre del šahovske tehnike. O tej bomo govorili.

Poglejmo si kralja, ki je obdan s svojimi častniki in kmeti, pa ga duši mat. Pravkar je napravil rokado in položaj je naslednji:

Popis:

Beli: Kg1, Db1, Te1, kmeta g2, h2.

Črni: Kg8, Dd8, Se4.

Na tem diagramu vidimo preprosto pozicijo iz srednje igre. Črni je na potezi, ker je bil beli pravkar roširal.

1. Dd8—d4 šah

Na f1 se beli kralj ne sme umakniti. Črni skakač bi lahko hkrati napadel kralja in damo s Se4 — d2 šah in razen tega bi mu črna dama dala mat na f2.

2. Kg1 — h1

Edina poteza. Dami se je bil kralj skril za svoje kmete. Kaj sedaj?

2. Se2 — f2 šah

3. Kh1 — g1

Drugačne poteze ni mogoče napraviti. Sedaj bi črni lahko vpostavil pozicijo, ki jo je imel po prvi potezi s 3. Sf2 — e4 šah in bi imel priložnost ponavljati te poteze v večnost. Torej remi je že dosežen. A črni misli na zmago. Zato igra:

5. Sf2 — h3 šah

To je dvojni šah. Dama in skakač sta hkrati napadla belega kralja, ki mora bežati, ker drugega izhoda nima.

4. Kg1 — h1

Črni bi še vedno lahko vzdrževal večni šah s 4. Sh3 — f2 šah. Toda hoče zmagati in njegov pogum je na mestu.

4. Dd1 — g1 šah. Krasna poteza!

5. Telxg1 Sh5—f2 šah mat.

Pogosto boste imeli priložnost braniti se takemu matu, oziroma pripraviti ga vašemu nasprotniku. Kombinacija, ki z njo sovražnega kralja zadušimo, je izredno duhovita. (Nadaljevanje sledi.)

Korespondenca.

Leopold Govekar, kaplan, Jesenice. — Vaše dopisnice sem se razveselil. Star šahovski znanec iz »Mentorja«! Kot vse Vaše nekdane, sta tudi rešitvi problemov št. 3 in 4 pravilni. Želim si Vašega tesnejšega sodelovanja v naši rubriki. Hvaležen Vam bom za vsak nasvet, za vsako opozorilo.

Ladislav Petrovčič, dijak drž. učiteljske šole v Ljubljani. — Problem št. 4 ste pravilno rešili. Rešitev problema št. 3 si natančneje ogledajte v prejšnji številki »Mentorja«. Oglasite se še!

Vladimir Virant, dijak, Celje. — Od poslanih problemov sem enega danes ob-

javil. Mat sicer ni sestavljen z najskromnejšimi sredstvi, vendar bo njegovo lepoto občutil vsak reševalec. Za problemški šah imate talent. — Oba problema št. 3 in 4 ste pravilno rešili. — Naša rubrika Vam je všeč. Seveda iskreno želim, da bi se dijaki sami udeleževali v šahovskem kotičku »Mentorja«. Zato vsi dijaki — šahisti na plan!

Vsem, Dopise za šahovsko rubriko bom mogel upoštevati že takoj v naslednji številki »Mentorja« le, če jih sprejemem najpozneje do 13. v mesecu na naslov: Bogo Pleničar, Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 10; po tem terminu šahovsko rubriko zaključim.

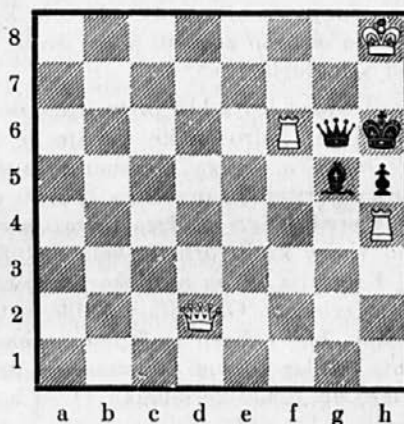
Problemi. (Nadaljevanje.)

Problem št. 7.

Beli: Kh8, Dd2, Tf6 in Th4.

Črni: Kh6, Dg6, Lg5 in kmet h5.

Dvopoteznik.

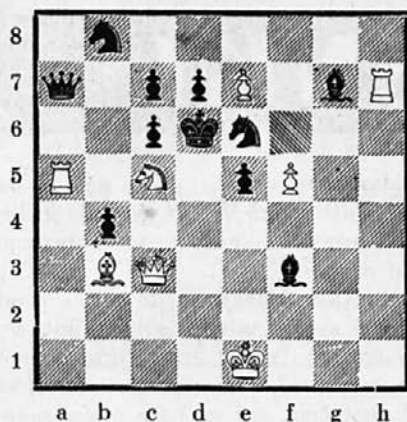

Problem št. 8.

(Vladimir Virant, Celje.)

Beli: Ke1, Dc3, Ta5, Th7, Lb3, Sc5 in kmeta e7, f5.

Črni: Kd6, Da7, Lf3, Lg7, Sb8, Se6 in kmetje b4, c6, c7, d7, e5.

Objavljamo problem št. 8 — dvopoteznik, ki nam ga je poslal dijak g. Vladimir Virant iz Celja, v originalu tako, kakor smo ga prejeli.

Pri kompoziciji problemov je vodilna misel izredno lep, uspešen napad na kralja v natančno določenem številu potez in figur. Vsaka figura mora praviloma imeti svoj pomen in namen. Zato je na šahovnici postavljanje figur, ki nimajo odredene vloge popolnoma odveč, ker lahko zavajajo v zmotne rešitve. Rešitev pa mora presenečati, če je problem stisnjen na minimalno število figur. Probleme moramo strogo ločiti od končnic, ki so naravna posledica igrane igre, problem pa je umetno sestavljena končnica z efektnimi finesami; na eni strani torej proza ali praktična stran igre, na drugi — poezija. Komponist sestavlja umetne pozicije tako zgrajene, da izražajo izmišljeno kombinacijo v kar se da lepi in stisnjeni obliki.

Avtor omenjenega, hvale vrednega problema, je postavil na desko nekaj nepotrebnih figur (črna Da7, črni Sb8 in črni kmet b6), ki stremijo sicer po estetični prostosti v lastnem ustvarjanju, ne ustrezajo pa zahtevam gospodarnosti, ker v dobrem problemu ne sme biti nobena figura odveč. Sila problema mora biti skrbno skrita: Ideja je vse, figura nič.

Rešitev in imena rešilcev problemov štev. 7 in 8 bomo objavili.

Rešitev problema št. 5.

1. Th4—h6
Ce sedaj črni kmet vzame belo T:
1. g7×Th6
sledi mat z belim kmetom:
2. g6—g7 šah mat.
Ako pa po prvi potezi belega vleče črni skakač (poljubno), sledi
2. Th6×Lh7 mat.

Rešitev izrednega problema št. 6.

Uvodoma moram povedati, da je mat v 14. potezi na polju g2 in ne v 11. potezi na polju e7, kakor smo napačno označili v 6. številki »Mentorja«. Prosimo oprostčenja! »Errare humanum est«, pravijo dijaki v šoli, plačilni natakariji in — kakor vidite tudi — šahisti.

Črni kralj je Napoleon, ki se umika, ko ga bela skakača neprestano šahirata:

1. Sf1—d2 šah!

S to prvo potezo da beli črnemu kralju dvojni šah (torej tudi hkrati s kraljico), zaradi česar ne sme črni lovec vzeti belega skakača. Sledijo nujne poteze črnega:

1. Kb1—a2
2. Se2—c3 šah Ka2—a3
3. Sd2—b1 šah Ka3—b4
4. Sc3—a2 šah Kb4—b5
5. Sb1—c3 šah Kb5—a6

Črni kralj seveda ne sme na polje b6 zaradi belega kmeta in tudi ne na c6 zaradi bele dame.

6. Sa2—b4 šah Ka6—a7

(Polje b7 je zasedeno po beli D)

7. Sc3—b5 šah Ka7—b8
8. Sb4—a6 šah Kb8—c8
9. Sb5—a7 šah Kc8—d7
10. Sa6—b8 šah Kd7—e7
11. Sa7—c8 šah Ke7—f8
12. Sb8—d2 šah Kf8—g8
13. Sc8—e7 šah Kg8—h8
14. Kh2—g2 šah-mat.

* POMENKI *

T. K. V vseh treh je nekaj tako neposredno lepega, da so mi kljub pomanjkljivosti v obliki in ritmu všeč. Skušal bom to ali ono vsaj rahlo opiliti, da jo lahko priobčim. Upam, da mi prihodnjič ne bo treba nič več popravljati.

S—l—ov. Motivi lepi, a podani so še neokretno. Ritmem šepa, rime pa Vas tu in tam zavedejo v nepričakovane domisleke, ki niso prav nič poetični. »Delavčeva pesem«, ki je še najboljša, bi kar bila, ako ne bi bili ob njej pozabili, da je »vložna«, in se zavedali, kako delavec res govori. Mogoče bom tudi katero Vaših priobčil, da boste videli, da se da marsikaj z majhno spremembo le dobro povedati.

Svit. Tudi te tri še niso. Drži še vedno, kar sem Vam zadnjič povedal.

J. V. Izmed poslanih priobčim »Besede s križa«. Druge so sicer oblikovno tudi še dobre, a vendar vsebinsko plehke. V lepih besedah in metaforah mora utripati tudi srce, to se pravi: pesem mora biti doživljena. Izgubljanje v abstraktnost je narejeno, iskano, zato se take manire izogibajte!

Petkovčan. Kaj posebnega ni, a vendar je še dokaj solidno pisano in priobčim, če bo prostor v prihodnji številki, ko boste odhajali »Na počitnice« za veliko noč. — Ali se ne bi o priložnosti zglasili osebno? Rad bi se z Vami pomenil glede nekega Vašega rokopisa, ki ga hranim že nekaj časa in bi ga rad letos priobčil.

Dušan. Vse bi bilo dobro in prav, ko bi peli v ustaljenih oblikah. Pa ste se navdušili za svobodno obliko verza, ki Vas zavaja v gostobesednost, v kateri se razblini sleherno čustvo in misel. Za začetek je stroga forma le potrebna, da ob njej preizkusite svojo oblikovalno moč.

J. K. Zgodba iz zidanice je prav prijetno in lepo podana, a vsebinsko ne sodi v »Mentor«. Mislim, da Vam jo v kakem

drugem listu priobčijo. Zdi se mi, da je Vaše polje proza, ker v pesmih je le nekoliko preveč iskanja in tudi prave prožnosti ni v njih.

J. L. Take vztrajnosti in tolike produkcije pri svojih mladih sodelavcih še nisem doživel, čeprav se z njimi pomenkujem že skoraj toliko let, kot ste Vi stari. Nič ne rečem, saj so Vaše pesmi motivno zanimive, a manjka Vam še pravega čuta za pesniški jezik. Sčasoma, upam, se Vam tudi ta skrivnost razodene in potem boste spoznali, da ste delali le krivico, ko ste se znesli nad pomenkarjem in ste užaljeno zapeli »Kritiku«:

Obraz se ti maliči in pači,
iz ust ti pa porog, zasmeh doni.
Mi v lice pljuješ (!) in me sramotiš,
srce mi z nožem zbadati hitiš.

Besede, stavek, vse se zdi ti smet,
v pepel in prah teptaš najlepši cvet.
Mar res ne veš, da piješ mojo kri?
Srce iz pesmic, vedi, mi kipi!

Ne mislite, da sem zaradi teh verzov hud. Saj verjamem, da »kipi srce iz Vaših pesmic«, a dokler bo tako in podobno kipel, bomo zaman čakali na »najlepši cvet«. Da ne obupate, Vam pa le povem, da so druge mnogo boljše in da celo »Pesem spominov«, v kateri ste pokazali, da obvladate gazelo, priobčim.

Vse šolske knjige in šolske potrebščine ima v veliki izbiri na zalogi

ANTON SFILIGOJ

Ljubljana, Frančiškanska ul. 1

trgovina s papirjem, devocionalijami in knjigami

L J U D S K A P O S O J I L N I C A V L J U B L J A N I

zadruga z neomejenim jamstvom

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. 6

v lastni palači

*Obrestuje hranilne
vloge najugodneje*

—
Nove in stare vloge, ki so
v celoti vsak čas razpolož-
ljive, obrestuje po 4%, proti
odpovedi do 5%.

DIJAKI!

KAM?

v

NOVO ZALOŽBO

(KONGRESNI TRG)

Po vse šolske potrebščine!

Po risala in risalno orodje
za tehnike!

Po nalivna peresa, aktovke,
torbice!

Po vse knjige domače in tuje!

Največja izbira!

Konkurenčne cene!

M E S T N A H R A N I L N I C A L J U B L J A N S K A

je največji slovenski pupi-
larnovarni denarni zavod

Dovoljuje posojila na
menice in vknjižbe

Za vse vloge in obveze
hranilnice jamči

M E S T N A O B Č I N A L J U B L J A N S K A

Slovenski dijak! — Slovenska dijakinja!

Tvoja dijaška leta so leta priprave za ono dobo, ko bo narod terjal od Tebe nesebično delo, požrtvovalnost, ljubezen, vodstvo.

Zato se že sedaj široko razglej po vsem hotenju in udejstvovanju svojega naroda!

Med najpomembnejšimi gospodarskimi pojavi boš našel **zavarovalstvo**. Vprašaj se: Ali je vse zavarovalstvo pri nas v službi naroda?

In odgovor:

Prva čisto slovenska in nad 40 let svojemu narodu zvesta služabnica je naša

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA V LJUBLJANI

Ona kot najmodernejše urejeni zavarovalni zavod zavaruje:

proti požaru, strelji in plinski razstrelbi, proti neugodam, proti vlomski tatvini, za zakonito dolžnost jamstva, proti razpoki cerkvenih zvonov, proti razbitju stekla vsake vrste, avtomobile (kasko).

Dalje sklepa: življenjska zavarovanja vseh vrst in načinov kakor za primer smrti, za primer smrti ali doživetja, za primer doživetja, medsebojna zavarovanja dveh oseb, terme fixe zavarovanja itd.

V pododdelku **KARITAS** je Vzajemna zavarovalnica organizirala največje ljudsko zavarovanje v Jugoslaviji za posmrtnino (pogrebno) starostno preskrbo in doto.

Jamstvena sredstva Vzajemne zavarovalnice znašajo že do 110 milijonov din.

Vsak zavarovanec Vzajemne zavarovalnice prejema mesečnik „Našo moč“, ki izhaja v 115.500 izvodih. Čitajte ga! Tako se boste najbolje seznanili z zavarovalstvom ter z delovanjem naše edine čisto domače zavarovalnice.

Dijaške ustanove: Vzajemna zavarovalnica je edina zavarovalnica, ki z 10 dijaškimi ustanovami vzdržuje 10 siromašnih slovenskih dijakov.

Šolske potrebine

kakor zvezke, mape, peresa navadna in nalivna, svinčnike, risalni papir in risalno orodje, aktovke, nahrbtnike itd. nudi po konkurenčno nizkih cenah

TRGOVINA

H. NIČMAN - LJUBLJANA KOPITARJEVA ULICA 2